

Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju među njihovim vršnjacima

Ećimović, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:382785>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Maja Ećimović

**Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju
među njihovim vršnjacima**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Maja Ećimović

**Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju
među njihovim vršnjacima**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Nada Zgrabljic Rotar

Zagreb, 2019.

Sažetak

U ovom radu je prikazana današnja stvarnost s kojom se mladi svakodnevno susreću. Radi se o velikoj opasnosti koja vreba putem interneta i nanosi štetu i onim najmlađima. S pojavom interneta, promjena u životnim navikama je očigledna te djeca i odrasli sve više vremena provode u virtualnom svijetu. Internet danas možemo nazvati i izvorom znanja, bilo da je riječ o traženju raznih informacija, učenju putem interneta, čitanju raznih knjiga ili pregledavanju korisnih videa i fotografija. No, nažalost, uvijek postoje i one negativne značajke te tako ljudi širom svijeta internet konzumiraju prečesto i na taj način postaju ovisni o njemu. Osim brojnih prednosti korištenja interneta, virtualno okruženje donosi različite rizike u svakoj dobnoj skupini. Stoga, jedna od negativnijih stavki na koju možemo naići putem interneta je elektroničko nasilje, što je i ujedno tema ovoga rada. Najviše su pogođeni mladi i adolescenti zbog svoje osjetljivosti i nezaštićenosti te upravo zbog toga tema ovog rada je: „*Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju među njihovim vršnjacima*“. U istraživanju rada nastojalo se skupiti što više relevantnih informacija o elektroničkom nasilju iz perspektive učenika osnovne škole u dobi od 6 do 14 godina. Osim teorijskog dijela, ovaj istraživački rad je potkrijepljen s mnogo zanimljivih i korisnih informacija koje su nastale uz pomoć metode ankete i metode fokus grupe. Postavljene su tri hipoteze te su iste potvrđene nakon dobivenih rezultata putem anketnog upitnika i fokus grupa.

Ključne riječi: internet, ovisnost, elektroničko nasilje, djeca

Summary

In this research work was presents the today's reality that young people face daily. It is a great danger lurking online and harming even the youngest. With the advent of the Internet, the changes in lifestyle are evident, and children and adults spend increasingly more time in the virtual world. Today, we can also refer to the Internet as a source of knowledge, whether it's looking for a variety of information, learning with the help of the Internet, reading a variety of books or browsing useful videos and photos. But unfortunately, there are always those negative side effects; people around the world use the Internet too often and become addicted to it. In addition to many advantages of using the Internet, virtual environment brings different risks for all age groups. One of the Internet's negative sides is cyber bullying, which is also this paper's theme. The most affected are young people and adolescents due to their sensitivity and vulnerability, and precisely because of that the topic of this paper is "Attitudes of Elementary School Students on Internet Violence among their Peers". The research work was intended to gather as much relevant information about cyber bullying from the perspective of primary school students aged 6-14. In addition to the theoretical part, it is backed up by a lot of interesting and useful information obtained through the survey and focus group methods. Three hypotheses were put forward and all three were confirmed after the results were obtained through a questionnaire and focus group.

Key words: internet, addiction, violence on the internet, children

Sadržaj:

1. Uvod	6
2. Pojemovno određenje interneta te pojava ovisnosti i elektroničkog nasilja	8
2.1. Ovisnost o internetu	10
2.2. Elektroničko nasilje	11
2.3. Oblici elektroničkog nasilja	12
2.4. Znakovi izloženosti nasilja na internetu	14
2.5. Primjeri elektroničkog nasilja u svijetu	15
3. Uloga utjecajnih skupina u suzbijanju virtualnog nasilja	17
3.1. Uloga roditelja	17
3.2. Uloga škole i nastavnika	18
4. Medijska pismenost kao ključ razumijevanja opasnosti	20
5. Metodologija	22
5.1. Tema i cilj	22
5.2. Metode – anketni upitnik i fokus grupe	22
5.3. Uzorak	24
5.4. Postupak	24
6. Rezultati	25
7. Rasprava	49
8. Zaključak	51
9. Literatura	52
10. Prilozi	55

1. UVOD

Internet možemo nazvati jednom velikom promjenom zbog toga što je uvelike donio niz pogodnosti i novosti u naše živote. Kada govorimo o njemu, neki od pojmova koji nam padaju na pamet su: dostupnost informacija, brzina, komunikacija s ljudima i slično. Većina ljudi internet koristi stalno i ovisi o njemu, bilo poslovno ili privatno. Isto tako, toliko se uvukao u naše živote da nije potrebno izaći iz vlastitog doma nego nam je sve nadohvat ruke te tako putem interneta možemo pročitati knjigu, naručiti hranu, slušati glazbu, upoznati nove ljude, platiti račune i još mnogo toga.

Uz svoju pozitivnu stranu, internet ima i mnogo negativnih značajki. Nasilje na internetu je tema kojom se bave razni stručnjaci, profesori, roditelji i mnogi drugi. „Prema Konvenciji o pravima djeteta – dijete je svaka osoba do 18 godina starosti“, Vejmelka, Brkić i Radat (2016:80) te internet najviše pogađa mlade jer su oni najmanje zaštićeni. Elektroničko uznemiravanje i zlostavljanje može ostaviti velike posljedice na psihičko stanje osobe. Veliki problem *online* nasilja je anonimnost koja počinitelju daje sigurnost, a s druge strane povećava osjećaj nemoći kod žrtve.

Tema diplomskog rada je *Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju među njihovim vršnjacima*, odnosno prisutnost elektroničkog nasilja kod učenika od prvog do osmog razreda osnovne škole. Cilj ovog rada je ukazati na opasnost na koju mladi mogu svakodnevno naići. Jedni od ciljeva istraživanja su: ustanoviti koje skupine uzrasta učenika više sudjeluje u elektroničkom nasilju, saznati s kakvim su se primjerima elektroničkog nasilja susreli, jesu li oni nekada bili počinitelji ili žrtve nasilja putem interneta, savjetuju li ih roditelji o opasnostima na koje mogu naići te koliko medijska pismenost osnovnoškolaca utječe na razumijevanje samog problema. Jedan od najbitnijih aspekata istraživanja je saznati kakvi su stavovi učenika, što misle o internetskom nasilju te što bi oni učinili da spriječe elektroničko nasilje.

U prvom poglavlju rada definira se pojam interneta i koje su njegove najvažnije značajke. Zatim se spominje jedna bitna stavka, a to je – ovisnost o internetu. Nakon ovisnosti, govori se o samome problemu rada, a to je – elektroničko nasilje. Koliko je zastupljeno u svijetu i kod nas, koji oblici nasilja postoje te koji znakovi pokazuju da je osoba izložena elektroničkom nasilju su jedna od pitanja o kojima će se govoriti u radu.

Nakon toga predstaviti će se utjecajne skupine koje prije svih mogu pomoći mladima da ne sudjeluju u nasilju, a to su roditelji i škola. Zatim će se govoriti o utjecaju medijske pismenosti osnovnoškolaca za sprječavanje nasilja putem interneta. Na kraju rada predstaviti će se rezultati istraživanja, rasprava i zaključak. Za izradu teorijskog djela diplomskog rada koristila se različita stručna literatura kako domaćih, tako i inozemnih autora čija je tematika internet, elektroničko nasilje, medijska pismenost i sl.. U literaturi prevladavaju knjige i stručni časopisi na hrvatskom i engleskom jeziku. Podaci potrebni za istraživanje prikupljeni su putem ankete i metodom fokus grupe na uzorku učenika od prvog do osmog razreda Osnovne škole Ivan Mažuranić.

2. POJMOVNO ODREĐENJE INTERNETA TE POJAVA OVISNOSTI I ELEKTRONIČKOG NASILJA

Internet je prema Dragičević (2004:28) „globalni informacijsko - komunikacijski sustav koji povezuje i spaja računalne mreže pojedinih zemalja i organizacija, te tako omogućava korisnicima računala diljem svijeta da putem svojih lokalnih mreža i telefonskih veza međusobno komuniciraju, razmjenjuju informacije i koriste brojne druge usluge. U fizičkom smislu, to je niz međusobno povezanih računalnih mreža, organiziranih na jedinstven način, sa zajedničkim komunikacijskim protokolima i mrežnim uslugama“.

Ružić (2007:104) u svom istraživanju „Nasilne scene na internetu“ spominje neke od glavnih značajki interneta. „U široj upotrebi povijest interneta ili world wide weba počinje 90-ih godina 20. stoljeća. Razvoj novih tehnologija omogućio je brže, jednostavnije i lakše komuniciranje s ljudima iz različitih dijelova svijeta“.

„Nove medijske tehnologije utječu na sve aspekte života, ne samo na zabavu i komunikaciju nego i na socijalne, kulturne, političke i ekonomske aspekte života. Širenje interneta promijenilo je način na koji koristimo medije. Digitalna kultura, kao novi pojam u informacijskom društvu, svojim je proizvodima formirala novu vrstu publike koja gradi vlastita pravila komuniciranja. Internet kao platforma tako postaje „dobro mjesto za život“, Zgrabljčić Rotar i Družeta (2017:79) prema Zgrabljčić Rotar (2011:79).

Sanderson (2005:128) navodi da „internet danas ima važnu ulogu u životima djece, jer im otvara vrata u potpuno novi svijet. Pruža iznimne mogućnosti stjecanja znanja, a pristup golemom rasponu informacija može biti zabavan. Međutim, internet na mnogo načina igra glavnu ulogu u seksualnom zlostavljanju djece. Kao prvo, to je lak, anoniman način za konzumaciju i distribuciju dječje pornografije. Kao drugo, pedofili putem interneta razmjenjuju slike djece i dječju pornografiju. To se može protegnuti čak do razmjenjivanja, kupovanja i prodavanja djece putem interneta. Treće, pedofili se na taj način, iako u virtualnom prostoru, osjećaju kao dio zajednice. Članstvo u virtualnoj zajednici pruža osjećaj pripadanja, pa se pedofili ne osjećaju toliko stigmatizirano i marginalizirano“.

„Zahvaljujući internetu, danas su informacije dostupne u najkraćem mogućem vremenu - gotovo svima. Internet u mnogome determinira čitav sustav informiranja. Potencijalno dobro i loše. Zašto? Djecu je potrebno zaštititi od sadržaja koji njima nisu primjereni. Internet je svaki dan bogatiji za više od tisuću pornografskih stranica. Sve veći broj mladih prikovan je za računalo i takav vid komunikacije, kako sami kažu, puno im više odgovara od tradicionalnog upoznavanja na ulici, plesnjacima i slično. Ovisnici o surfanju nerijetko priznaju da su preko interneta upoznali čak i vlastitog susjeda, neki i tako ostvarili prve seksualne kontakte“ Miliša i Zloković (2008:105).

Autori isto tako, navode neke od pozitivnih i negativnih značajki interneta. „Svakom djetetu internet olakšava učenje jer uz samo par klikova može doći do najkorisnijih informacija potrebnih za savladavanje gradiva. Na internetu možemo pronaći raznovrsne informacije iz svih područja i segmenata života i to u kratkom roku. Isto tako, lako možemo uspostaviti nova poznanstva ili poslovne suradnje prema područjima interesa i još mnogo toga. No, internet ima i svoju negativnu stranu koja je najviše opasna za djecu i mlade. Na internetu nema gotovo nikakve kontrole i zaštite i lak je pristup dobivanja informacija za različite opijate. Prisutna je opasnost od pedofilije, zlostavljanja, ucjena, nasilja te se zbog internetske anonimnosti šire grupe koje maltretiraju djecu i mlade. Isto tako, pojavom agresivnih igrica djeca su postala frustrirajuća i lako gube kontrolu, zanemaruju vlastite obaveze i imaju probleme u prehrani“, Miliša, Tolić, Vertovšek (2010:24).

Labaš i Marinčić (2016:6) spominju zanimljivo istraživanje „Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima“ koje je u Hrvatskoj proveo UNICEF 2010. u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini lanac“.

„U istraživanju je sudjelovalo 5.215 učenika od 5. do 8. razreda, 2.484 roditelja i 759 učitelja. Istraživanje je pokazalo da 96 % djece ima vlastiti mobitel, 95 % djece ima računalo kod kuće, od čega njih 85 % ima pristup internetu od kuće. Zanimljiv je podatak da djeca svakodnevno pristupaju internetu, a koriste ga češće od svojih roditelja. Dječaci (50,45 %) značajno češće od djevojčica (45,91 %) pristupaju internetu svaki dan. Svrha korištenja interneta uglavnom je traženje zabavnih sadržaja te pristup društvenim mrežama za komunikaciju s prijateljima. Da korištenje interneta ima i negativne posljedice, poput elektroničkog zlostavljanja, pokazuje 5 % učenika koji su doživjeli zlostavljanje, njih 29 % povremeno, a 66 % djece nikada nije iskusilo elektroničko zlostavljanje. Djeca su uglavnom bila zlostavljanja putem Facebook-a ili neke druge društvene mreže (40 %) ili putem SMS

poruka (30 %). Posljedice zlostavljanja uglavnom su problemi sa spavanjem, prehranom, glavoboljom, trbobljom te djeca na kraju izbjegavaju internet. Slijede zabrinutost, ljutnja i smanjena koncentracija. Djevojčice jače reagiraju na stres i imaju izraženije simptome zbog zlostavljanja, no one se i češće povjeravaju nekome, ne posjećuju stranicu na kojoj su bile izložene zlostavljanju ili službeno prijavljuju nasilje“.

2.1. Ovisnost o internetu

„Ovisnost o internetu je poremećaj u kojemu korisnici gube osjećaj za vrijeme i zanemaruju svoje osnovne potrebe. Takve osobe imaju stalnu potrebu za novom i boljom računalnom opremom, suvremenijim softverom... Nemali broj ljudi koji koriste chat na internetu kažu da (vrlo često) nisu iskreni, jer se predstavljaju onakvima kakvi bi željeli biti i time pridobiti simpatije drugih. Korisnici interneta koji ne mogu kontrolirati vrijeme provedeno online i koji imaju više socijalnih interakcija u virtualnome nego u stvarnom svijetu češće postaju depresivni. Internetski ovisnici se povlače iz svakodnevnih “živih” komunikacija i to nadomještaju interakcijama u chat sobama“, Miliša, Tolić, Vertovšek (2010:23).

Kada govorimo o ovisnosti zanimljivo je razmotriti stanje u drugim državama te proučiti inozemne znanstvene analize podataka ovisnosti o internetu. “U Njemačkoj na uzorku od N=8.266 ispitanika u dobi od 15 do 29 godina, 34 % stanovnika se može nazvati ovisnicima, jer provode više od 48 sati tjedno uz internet. U Švicarskoj na uzorku od 565 ispitanika, 6 % je onih koji provedu više od 10 sati dnevno. U Austriji na uzorku od N=519 ispitanika, njih 30,8% je ovisno o internetu, a u SAD-u na uzorku od 1500 mladih pokazuju da je jedna od deset mladih osoba umjereno ovisna o internetu dok je nešto više od 6% “teških ovisnika” koji trebaju bolnički tretman. Nakon što su Kinezi 2005. Godine prvi u svijetu otpočeli s otvaranjem klinika za odvikavanje od interneta, odmah nakon njih su Nizozemci otvorili sličnu kliniku u Amsterdamu, a potom i Amerikanci“, Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:27).

„Razna istraživanja pokazuju da djeca širom svijeta troše više od šest sati dnevno na upotrebu medija. Ako se konzumira na odgovarajući način, mediji mogu obogatiti dječje živote, iako prekomjerno korištenje medija od rane dobi i izloženost nasilnom i drugom neprimjerenom sadržaju može negativno utjecati na razvoj djece, razmišljanje, stavove i ponašanje. Mnoge istraživačke studije su otkrile da čak i prije nego što krenu u školu, djeca

troše nekoliko tisuća sati na medije, tijekom kojih su izloženi desecima tisuća slučajeva nasilnog sadržaja i stotine tisuća reklama“ Ciboci, Kanižaj i Labaš (2014:53) prema Leggett (2013).

Glavni rizici za djecu koji su povezani s uporabom interneta:

- “izlaganje seksualnim ili nasilnim sadržajima
- mogućnost direktne komunikacije s osobama koje traže neprimjerene odnose
- izloženost uznemirujućim, neprijateljskim ili nepristojnim e-mail porukama
- pretjerana izoliranost djeteta koja proizlazi iz prečestog ili dugotrajnog korištenja računala/interneta“, Bilić, Flander i Hrpka (2012:302) prema Flander, Karlović i Ćosić (2004).

S obzirom na veliku rasprostranjenost ovisnosti o internetu, započela je nova vrsta nasilja putem interneta koja se u kratkom vremena proširila na cijeli svijet. U sljedećim će ulomcima biti pojašnjeno značenje elektroničkog nasilja kao i njegovi oblici.

2.2 Elektroničko nasilje

Prethodno spomenuti autori navode definiciju Elektroničkog nasilja prema Belsey (2012) koja glasi:

“Elektroničkim nasiljem se smatra svaka zlonamjerna i ponavljana uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta“.

Nadalje, ističu da „oblici komunikacije kojima se elektroničko nasilje najčešće odvija omogućavaju da identitet počinitelja ostane sakriven. Nedostatak kontekstualnih i socijalnih naznaka karakterističan za taj oblik komunikacije ima mnoge posljedice: nema jasne povratne informacije o tome da je ponašanje prouzročilo štetu drugome, a anonimnost počiniteljima nasilja daje osjećaj da mogu nekažnjeno kršiti socijalne norme i društvena pravila“.

Šincek, Duvnjak i Milić (2017:98) u svom članku prema Willar (2006) pojašnjavaju da je „elektroničko nasilje više rasprostranjeni fenomen nego tradicionalno nasilje i zlostavljanje jer se može dogoditi u bilo kojem trenutku te žrtva elektroničkog nasilja često ne može znati tko je počinitelj nasilja“.

„Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba proveli su 2013. godine istraživanje o iskustvima i ponašanju djece na internetu i na društvenoj mreži Facebook, na uzorku od 1489 djece u Hrvatskoj, u dobi od 11 do 18 godina, u školama u ruralnim i u urbanim sredinama. Među djecom iz navedenoga uzorka, njih 12,1 % je doživjelo nasilje na Facebook-u, a 9,6 % njih ponašalo se nasilno. Analizom skupine djece koja su na bilo koji način uključena u nasilje na Facebook-u dobiven je postotak od 44,4 % njih koji doživljavaju nasilje, 29,7 % koji se ponašaju nasilno te 25,9 % djece koji i doživljavaju i čine nasilje na Facebooku“, Labaš i Marinčić (2016:7).

Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:62) navode da je „internet donio najsofisticiranije nefizičko nasilje među vršnjacima. Na *Facebook-u* se daju videosnimke premlaćivanja vršnjaka. Cyberbullying – zlostavljanje preko interneta dovodi brojne mlade do očaja. Na meti su sve češće i nastavnici. Djeca – mrzitelji se kriju iza internetske anonimnosti i tako šire grupu koja maltretira nemoćne roditelje i njihovu djecu“.

U svojoj knjizi Aftab (2003:104) spominje pojam “virtualni grabežljivci“ te naglašava da je „najveći problem to što oni operiraju među zidovima vašeg doma. Novi protuprovalni sustav ili brave na vratima u ovome slučaju neće pomoći. Ti se ljudi putem računala uvlače u vaš dnevni boravak (ili dječju spavaonicu). Vaša se djeca osjećaju sigurno u svojoj pidžami i papučama, u nazočnosti roditelja koji gledaju televiziju na udaljenosti od svega nekoliko koraka. Stoga su ljudi koji komuniciraju s vašom djecom u toj “zaštićenoj zoni“ i sami zaštićeni – poput bilo kojega gosta koji je pozvan u vaš dom. Virtualni grabežljivci računaju s time da će taj osjećaj zaštićenosti navesti dijete da spusti svoj obrambeni gard. Internet pruža osjećaj prisnosti koji će grabežljivci znati iskoristiti i uvjeriti vaše dijete da oni nisu nikakvi neznanci“

2.3. Oblici elektroničkog nasilja

Naime, autorica članka “Učestalost i oblici elektroničkog zlostavljanja učenika viših razreda osnovnoškolske dobi u tri različite školske sredine“ (2016), Nikčević-Milković, ističe da „među djecom i mladima je sve prisutnije elektroničko nasilje i zlostavljanje posredovano suvremenim tehnologijama, prije svega internetom i mobitelom. Ono uključuje višekratno slanje poruka internetom ili mobitelom koje ima za cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji način oštetiti pojedinca koji se ne može zaštititi od takvih postupaka, prema Sakellariou i sur (2012).

Elektroničko nasilje podrazumijeva: poticanje grupne mržnje, napade na privatnost, uznemiravanje, uhođenje, vrijeđanje, nesavjestan pristup štetnim sadržajima te širenje nasilnih i uvredljivih komentara. Omogućuje veći stupanj invazivnosti, veću publiku te anonimnost nasilnika. Veći je raspon varijabiliteta virtualnog nasilja u odnosu na klasično nasilje. Kod virtualnog nasilja postoji snaga pisane riječi te je udaljenost veća - što zajedno s anonimnosti nasilnika olakšava čin nasilja, povećava stupanj izloženosti nasilju i intenzitet povrede“.

Podjelu vršnjačkog elektroničkog nasilja možemo pojasniti u dva oblika, a to su: verbalno i relacijsko nasilje. „Verbalno nasilje karakterizira namjerno korištenje uvredljivih riječi s ciljem nanošenja psihološke povrede drugoj osobi (npr. vrijeđanje, nazivanje ružnim imenima, psovanje, izazivanje straha prijetnjama). Relacijsko nasilje odnosi se na manipuliranje vršnjačkim odnosima s ciljem uništavanja osjećaja prihvatanja, prijateljstva i pripadanja, odnosno usmjereno je na isključenje žrtve iz vršnjačkog društva“, Mihaljević i Tukara Komljenović (2017:9) prema Strabić i Tokić Milaković (2016).

Strabić i Tokić Milaković (2016:167) prema Baum i Willard (2007) navode detaljniji prikaz načina uključenosti djece u virtualna nasilnička ponašanja kao što su:

1. „uznemiravanje ili ponavljano slanje uvredljivih i uznemiravajućih poruka te njihova objava na mjestima vidljivim široj «publici»
2. prijetnje na internetu koje su usmjerene drugoj osobi, skupinama ili samome sebi
3. blaćenje ili širenje neistinitih i štetnih informacija o osobi ili mijenjanje nečijih fotografija (s ciljem nanošenja štete ugledu osobe)
4. grubo online sukobljavanje koje uključuje izazivanje sukoba slanjem različitih uvredljivih ili vulgarnih poruka
5. pretvaranje, odnosno dešifriranje lozinki različitih profila (npr. na društvenim mrežama) te korištenje tuđeg ili lažnog identiteta (u svrhu slanja ili objavljivanja kompromitirajućih sadržaja o drugima)
6. iznuđivanje i širenje povjerljivih informacija koje izlaganjem postaju dostupne široj javnosti (s ciljem sramoćenja i blaćenja osobe)
7. isključivanje na internetu koje se očituje zabranjivanjem pristupa osobi ili skupinama određenim web stranicama ili grupama na društvenim mrežama te namjernim isključivanjem osobe s različitih lista online prijatelja
8. uhođenje na internetu ili opetovano slanje prijetećih ili uznemiravajućih poruka koje rezultiraju strahom osobe za vlastitu sigurnost“.

2.4. Znakovi izloženosti i posljedice nasilja na internetu

Djeca mogu biti izložena elektroničkom nasilju i ujedno ne govoriti bližnjima o tome. Međutim, postoje razni znakovi koji ih odaju. Bilić, Flander i Hrpka (2012:305) prema Michelle Borba (2010) izdvajaju neke od znakova koji upućuju na to da dijete trpi elektroničko nasilje:

- „nevoljko koristi internet, nervozno je kada primi poruku na mobitel, MSN-om ili e-mailom
- vidljivo je uzrujano nakon korištenja računala ili mobitela te ih izbjegava
- skriva ekran ili spušta slušalicu kada se roditelj pojavi
- provodi neobično puno vremena *online*
- potišteno je i njegovo se ponašanje zamjetljivo promijenilo
- ima poteškoće sa spavanjem, probleme s apetitom, razdražljivo je ili plačljivo, doima se depresivno
- prima sumnjive pozive i e-mailove, kući mu stižu paketi
- pad u školskom uspjehu“.

Nadalje, osim što navode neke od znakova koji pokazuju da je dijete izloženo nasilju putem interneta, prema Mitchell, Wolak i Finkelhor (2008) kao neke od glavnih problema vezanih uz korištenje interneta ističu:

- „pretjeranu uporabu i ovisnost, osobito ako se osoba povlači, izolira te izbjegava socijalne odnose
- izloženost pornografiji i seksualnom iskorištavanju
- napastovanje, prijevare te brojne druge posljedične probleme“.

„Žrtve često imaju nisko samopouzdanje i lošu sliku o sebi što dovodi do toga da se počinju problematično ponašati te konzumirati različita opojna sredstva (npr. alkohol i drogu). Također su vidljive promjene u seksualnom ponašanju koje su neprimjerene dobi djece i mladih. Doživljeno nasilje utječe na to da se djeci i mladima ukupno smanjuje kvaliteta života. Samoozljeđivanje, pokušaj samoubojstva i samoubojstvo predstavljaju najteže posljedice koje ostavlja elektroničko nasilje“, Strabić i Tokić Milaković (2016:176) o čemu svjedoče i neki tragični primjeri u Hrvatskoj i šire koji slijede u nadolazećim ulomcima.

2.5. Primjeri elektroničkog nasilja diljem svijeta

Da je nasilje putem interneta uzelo maha, govori primjer iz Hrvatske o kojem smo 2013. imali priliku pročitati na portalu Jutarnjeg lista pod naslovom „Ubila se zbog nasilja preko interneta? Samoubojstvo 15-godišnje djevojke šokiralo Zagorje“

“Portal neslužbeno doznaje da se sumnja da je M. J. sama sebi oduzela život te upozorava kako je djevojka bila žrtva nasilja putem interneta. Na popularnoj stranici Ask.fm pronađena je prepiska pokojne djevojke s poznanicama od prije nekoliko mjeseci. Prepiska je prepuna psovki i uvreda, potaknutih sumnjom neke djevojke da je M. J. zavodila jednog zauzetog dečka. Djevojke nisu štedjele na uvredama, osobito na račun M. J., kojoj su najavljivale osvetu i nazivale ju ružnom i glupom“.

Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:62) u knjizi “Mladi – odgoj za medije“ spominju “jedan od bizarnijih slučajeva - samoubojstvo djevojčice u Londonu, koja nije mogla trpjeti svakodnevno omalovažavanje i verbalno zlostavljanje svojih “prijateljica“ na Facebooku. Nakon tragičnog događaja njezini su roditelji izjavili kako njihova kći nije mogla izdržati pritisak koji sa sobom nosi virtualno druženje. Mladi u svojim snimkama objavljenima na internetu znaju prikazivati brutalna izživljavanja nad slabijima, nemoćnima, starijima, invalidima i životinjama. Takve snimke postaju žalosni trendovi. “

Iako je internet izniman medij zbog raznih mogućnosti koje pruža, on donosi sa sobom i mnoge etičke dvojbe i probleme o kojima se i danas raspravlja. Internetom sve češće kruže snimke tinejdžera koji se izživljavaju nad slabijim vršnjacima i snimaju svoje žrtve. Takve su snimke postale svakodnevne u školama u različitim dijelovima svijeta. Ružić (2007:107) navodi neke od primjera stravičnog nasilja koje se događa u raznim državama:

„U gradu Tjumentu (Rusija) četrnaestogodišnju Natašu Suvorovu kolege iz škole su pozvali u goste. Tukli su ju nogama, rukama i remenom i sve su snimali mobitelom. U nemogućnosti da se obrani, žrtva je iskoristila trenutak nepažnje svojih mučitelja i skočila s osmog kata. Preživjela je jer je prolaznik pozvao hitnu pomoć.

Nedavni skandal u Podgorici izazvala je snimka „Marija, Zabjelo“. Na snimci je prikazana djevojka koju fizički i psihički zlostavljaju dvije njezine poznanice, jer je navodno imala intimni odnos s mladićem jedne od njih. Na snimci se jasno vidi kako djevojci režu kosu, skidaju ju do pasa, šamaraju, nazivaju pogrdnim imenima. Nakon nekoliko dana MUP Crne Gore pronašao je autora snimki i otkrio tko je zlostavljana djevojka. Slučaj nije prijavljen policiji.

U Ukrajini su dvojica tinejdžera (18-godišnjaci) ubila 19-ero ljudi. Noću su na ulicama tražili bespomoćne umirovljenike koji im se nisu mogli suprotstaviti i ubijali su ih palicama, zapravo su ih tukli do smrti. Prema riječima zločinaca, pod utjecajem njihove omiljene videoigre birali su za žrtve bespomoćne i slabije od sebe. Osuđeni su na doživotnu robiju. Na jednostavno pitanje, zbog čega su maltretirali i fizički zlostavljali slabije od sebe, „djeca“ odgovaraju da su se samo šalila i snimala film. U većini zemalja mlade do 16 godina ne može se optužiti, niti im se može suditi za zločine, pa mnoge zemlje razmišljaju da dobnu granicu odgovornosti za takve kriminalne radnje snize na 12 godina. Okrutnošću i iživljavanjem te ubojstvima zgrožena je i policija.

U Japanu su trenutačno vrlo popularna zajednička internetska ubojstva, gdje ljudi na određenim stranicama traže sebi slične pojedince da bi zajedno počinili samoubojstvo. Na taj način je 2005. godine skončao 91 Japanac“.

S obzirom na veliku rasprostranjenost elektroničkog nasilja, Ružić u svom članku „Zaštita djece na internetu“ (2011:166) govori o tome kako su mnogobrojne države reagirale i uvele zaštitu od cyberbullyinga za mlade.

„Predstavници Europske komisije i 17 društvenih mreža (poput Facebooka, MySpacea i drugih) su potpisali ugovor prema kojem će zajedničkim snagama štititi tinejdžere od cyberbullyinga i nasilja na Internetu. I u Finskoj policija je uvela program koji blokira siteove s dječjom pornografijom. Do 2008. blokirano je 1700 legalnih porno-siteova. Inače, ova zemlja je počela s programom cenzuriranja Interneta krajem 2006. godine. U Rusiji je Gosduma donijela zakon o zaštiti djece od informacija koje pričinjavaju štetu njihovom zdravlju i razvoju. Djeca do 18. godine će biti zaštićena od psovki, informacija koje stimuliraju upotrebu alkohola, cigareta ili droge i scena nasilja i agresivnosti. Od 1. travnja 2008. godine u svim je školama uveden sistem blokade pristupa pornografskim i ekstremističkim siteovima. Predsjednik Kine, Hu Jintao, naredio je da se Internet očisti“.

3. ULOGA UTJECAJNIH SKUPINA U SUZBIJANJU VIRTUALNOG NASILJA

3. 1. Uloga roditelja

Miliša i Zloković (2008:129) navode da su „međusobni odnosi članova obitelji sve manje intimni i gube se nekadašnji intenzivni kontakti, ne samo sa širom već i užom obitelji. S obzirom na to da suvremeni komercijalizirani svijet „urušava“ roditeljski autoritet, mladi gube temeljni emocionalni oslonac. Različite frustracije, osjećaj prepuštenosti samome sebi, nuđenje tuđih mentalnih mapa kao vlastitih, reflektira se na različitim planovima funkcioniranja mladih. Nekadašnja identifikacija s roditeljima postaje beznačajna. U odnosima s roditeljima dijete stječe osjećaj sigurnosti ili nesigurnosti, iskrenosti, povjerenja i razumijevanja, razvija snažan osjećaj pripadanja ili pak nerazumijevanja i izoliranosti od ostalih članova obitelji“.

„Stresni i profesionalni životni ritam, otuđenost, učestalo slabljenje obiteljskih i socijalnih veza – neke današnje obitelji pretvara u „*fast food*“ obitelj kao sintagmu koju smo ponudili za brze, površne i nezdrave, pa čak i ugovorno kompromisne odnose među članovima obitelji. S obzirom na interakciju članovi „*fast food*“ obitelji funkcioniraju uglavnom koristeći se brojnim disfunkcionalnim obrascima, od kojih su neki na razini međusobno površnih i virtualnih odnosa (*chat room*, SMS, e-mail). Model obiteljskog odnosa koji prakticira „*fast food*“ obitelj je –život jednog pored drugog, umjesto jednog s drugim. Čak i zagrljaj s bliskom osobom zamjenjuje prigodnom SMS ili e-mail sličicom.

Ovakve odnose smatraju nužnom posljedicom suvremenog doba. „*Fast food*“ obitelj odriče se i nekih svojih temeljnih roditeljskih zadaća. Socijalizaciju djece prepuštaju – chatu, blogu, poučavanje i učenje – surfanju webom, a dnevno komuniciranje u obitelji preuzima – instant messaging, SMS poruke... Na taj način iskazuje se krajnja nebriga, ignoriranje djetetovih potreba i prepuštanje djeteta samome sebi. Djeca koja odrastaju u ovakvom obiteljskom okruženju bez potrebe emocionalne topline mogu iskazivati različita asocijalna ponašanja ili neprijateljsko raspoloženje prema drugim ljudima“, Miliša i Zloković (2008:42).

Aftab (2003:85) ističe da „neki roditelji vjeruju da njihova djeca moraju imati slobodan pristup svim informacijama, čak i takvima koje oni sami smatraju skandaloznima. Oni vjeruju da njihova djeca na taj način uče samostalno rješavati životne probleme, odnosno da je to pitanje stvar intelektualne slobode i slobode govora. Drugi roditelji vjeruju da njihova djeca ne bi smjela imati pristup informacijama koji oni sami prethodno nisu provjerili“.

Da bi se djeca i mladi snašli u sve šarolikijoj medijskoj ponudi, Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:10) ističu da oni od roditelja trebaju dobivati putokaze. Stoga medijski kompetentni najprije trebaju postati odrasli, ponajprije roditelji, učitelji, profesori ... kako bi potom mogli usmjeravati djecu i mlade.

Nadalje, savjetuju roditelje što im je činiti ako žele da im dijete ne postane ovisnik o internetu. Neki od savjeta koje navode su:

- 1. „Kad je vaše dijete uz računalo, povremeno pogledajte zaslon kako biste dobili predodžbu o tome što vaše dijete od sadržaja interneta najviše koristi.
- 2. Postanite “učenik“ vašeg djeteta – ono će Vam ponosno pokazati što se sve može učiniti na PC-u.
- 3. Pregledajte s djecom web-stranice i provjerite njihove funkcije i sadržaje.
- 4. Postavite tehničku zaštitu na internetu kako biste izbjegli svaku mogućnost slučajne posjete neprimjerenim sadržajima za djecu.
- 5. Razgovarajte s drugim roditeljima, učiteljima i stručnjacima o razvoju internetskih stranica“, Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:31).

3.2. Uloga škole i nastavnika

„Nastavnici sve više gube svoj autoritet. Učionica se tretira kao mučionica gdje se sve veći broj učenika pretvara u prave “tirane“ i postaju “moralni“ uzor drugim učenicima. Škola se shvaća kao kontejner u kojemu se gomilaju nepotrebne informacije. Gubljenje autoriteta nastavnika međutim treba i sociološki analizirati kroz sve niži socijalni status koji danas u društvu imaju. Paradoks suvremene demokracije je da se ljudi sve više osjećaju socijalno izoliranim i nezaštićenima. Djeca više ne respektiraju nastavnika, nego se ide u krajnost koja se danas sve češće manifestira nasiljem mladih nad roditeljima, nastavnicima i vršnjacima“, Miliša i Zloković (2008:129) .

Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:11) ističu da je „Vlada RH donijela Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece za razdoblje od 2006. do 2012. Godine, gdje su među brojnim programima, izdvojeni preventivni programi za jačanje kompetencija svih koji rade s djecom i mladima. U nacionalnom programu za mlade (od 2009. do 2013. godine) cilj je uspostaviti mehanizme suradnje roditelja i škole, kojima bi se povezao obiteljski odgoj sa suvremenom ulogom škole. U tom dokumentu se navode europska iskustva Vijeća mladih (Youth Parliaments) čiji su ciljevi: „osigurati mladima slobodno izražavanje interesa i prijedloga lokalnoj i regionalnoj samoupravi, omogućiti strukturama vlasti savjetovanje s mladima o određenim temama, osigurati provođenje, procjenu i praćenje projekata mladih i olakšati sudjelovanje mladih u raznim savjetodavnim tijelima lokalne i regionalne samouprave“. Jedni od najvažnijih zadataka koje navode su;

- „poticati i provoditi znanstvena istraživanja o problemima mladih.
- povećati nazočnost mladih u medijima i podupirati osnivanje stručnih glasila mladih i za mlade.
- povećati broj i kvalitetu centara mladih.
- povećati informiranost i znanje mladih o različitim temama koje su mladima zanimljive.“

„U državama gdje je odgoj za medije već razmjerno razvijen, najveći je problem slabo organizirano obrazovanje učitelja. Obrazovanje za poduku odgoja za medije mora obuhvaćati dvostruko znanje: temeljno znanje o medijima i aktualno znanje i vještine o medijskom sadržaju i tehnologiji. Odgoj za medije zahtijeva neprestano prilagođavanje dinamičkim promjenama medija. Obrazovanje na tome području ovisno je o financijskim sredstvima i velikoj motiviranosti učitelja za neprestano obnavljanje i prilagođavanje znanja.

U mnogim državama učitelji nemaju mogućnost slušati odgoj za medije u okviru svojeg osnovnog pedagoškog studija. Zbog toga bi sveučilišta u svijetu morala uvesti odgoj za medije kao obvezan predmet za buduće društvene i humanističke učitelje. Fakulteti bi morali redovito nuditi dodatno obrazovanje za učitelje. Uvođenje odgoja za medije zahtijeva i savjetnike koji učiteljima i školama nude stručne savjete i komunikacijsku mrežu“, Zgrabljic Rotar i Erjavec (2000:104).

4. MEDIJSKA PISMENOST KAO KLJUČ RAZUMIJEVANJA OPASNOSTI

„Medijska pismenost podrazumijeva „pristup, analizu, vrednovanje i stvaranje sadržaja“. Ciboci, Kanižaj i Labaš (2018:4) prema Aufderheide (1992: 3). To prije svega znači da medijski korisnici, podjednako i djeca i odrasli:

- imaju pristup medijima i znaju kako ih koristiti (osobito se to odnosi na nove medijske tehnologije koje se svakoga dana razvijaju i medijskim je korisnicima potrebno stalno dodatno usavršavanje u tom području);
- znaju vrednovati i kritički analizirati različite medijske sadržaje kako bi znali tumačiti poruke (njihovu vjerodostojnost, pouzdanost i istinitost) u različitim medijima i na temelju njih donositi odgovorne odluke;
- razvijati vlastite medijske sadržaje kojima će ostvarivati svoja komunikacijska prava, ali i postati aktivnim sudionicima u društvu izražavanjem vlastitih stavova i mišljenja o svijetu koji ih okružuje“.

Miliša i Zloković (2008:128) navode da se „mladi ne bave pojmom medijskog nasilja kao problemom, kao zasebnim predmetom u školskim ili izvanškolskim aktivnostima u većini zemalja. Odgoj i obrazovanje o medijskoj kulturi može pronaći interesa tek kada učenik ne osjeća prisilu slušanja o tom problemu, nego kada sam to želi i gdje može razvijati kritička stajališta – na vlastitu organizaciju (npr. slobodnog vremena). Treba senzibilizirati mlade za fenomen nasilja u medijima. Znanstveno istraživanje i medijska pedagogija mora imati za cilj emancipirati pojedinca od medijskog nasilja; razviti kritički stav o tome i ne dozvoliti da mediji upravljaju životom pojedinca, nego da pojedinac zna živjeti s medijima. Znati kako živjeti s medijima je jedan od ključnih problema današnje mlade generacije“.

„Roditeljima i nastavnicima treba medijska pismenost kako bi razumjeli djecu i pravilno ih odgojili. Mediji imaju važnu ulogu u životu djece i u životu obitelji pa bi roditelji trebali osvijestiti svoje osobne medijske navike, ali i medijske navike svoje obitelji. Na taj će način bolje razumjeti medijske navike svoje djece i kompetentnije s njima razgovarati o medijskim sadržajima“. Miliša, Tolić i Vertovšek (2010:98) prema Ilišin (2003).

„Medijska kompetencija je središnji pojam u medijskoj pedagogiji. Ona uključuje sve sposobnosti koje moraju usvojiti ponajprije učitelji, roditelji i učenici. Te sposobnosti se odnose na izgradnju kritičke svijesti s obzirom na izazove novih medija. Medijska pismenost je uži pojam i odnosi se na razinu stjecanja vještina vezanih uz neki konkretni medij, primjerice računalna pismenost, filmska umjetnost, digitalna pismenost i slično, dok medijska kompetencija uključuje sve ove različite vrste pismenosti; ne samo vještine nego i znanje i upućenost za sprječavanje medijske manipulacije“. Miliša, Tolić, Vertovšek (2010:111).

Nadalje, Miliša, Tolić, Vertovšek (2010:112) prema Košir, Zgrabljic, Ranfl (1999:29) naglašavaju da medijska kompetencija podrazumijeva sposobnost orijentacije, umijeće vrednovanja i konstruiranja znanja, sposobnost da se svijet medija u kojemu vladaju znakovi i simboli dekodira, razumije i pedagoški primijeni.

„Stjecanje medijskih kompetencija preko medijskoga odgoja koji dovodi do medijske pismenosti u Hrvatskoj snažno promiče projekt „Djeca medija“ Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu u čijem su središtu djeca i mladi, roditelji, nastavnici i stručni suradnici u školama „kojima se želi pomoći da postanu ne samo svjesni i kritični u odabiru i korištenju medija, nego im se – posebno na području novih digitalnih medija – želi pomoći kako bi postali sigurni i odgovorni korisnici, ali i stvaratelji medijskih sadržaja“. Labaš i Marinčić (2016:11) prema Labaš (2015:105).

5. METODOLOGIJA

5.1. Tema i cilj

Tema za ovaj diplomski rad je „Stavovi osnovnoškolaca o internetskom nasilju među njihovim vršnjacima“. Kroz anketu se nastojalo istražiti i prikupiti što više relevantnih informacija o sudjelovanju osnovnoškolaca u elektroničkom nasilju. Kroz razna pitanja analizirali smo koji bi se uzrasti učenika više mogli nazvati žrtvama, a koji počiniteljima elektroničkog nasilja. Isto tako jedan od ciljeva je bio preispitati stavove o nasilju putem interneta, razmotriti kako oni gledaju na nasilje te koja su njihova iskustva. Na temelju dobivenih odgovora razmotrit će se koliko medijska pismenost osnovnoškolaca utječe na razumijevanje problema nasilja. Krajnji cilj ovog rada je utvrditi koliko roditelji pomažu u sprječavanju nasilja putem interneta i koliko su posvećeni samome problemu u razgovoru s djecom po pitanju istoga.

5.2. Metode – Anketni upitnik i fokus grupe

Glavna hipoteza rada je:

H0: Vršnjačko nasilje putem interneta je prisutnije kod starijih uzrasta osnovnoškolaca.

Pomoćne hipoteze su:

H1: Medijska pismenost osnovnoškolaca utječe na razumijevanje problema nasilja i djelovanje u sprječavanju istih.

H2: Roditeljski odgoj nije dovoljno usmjeren na problematiku nasilja putem interneta.

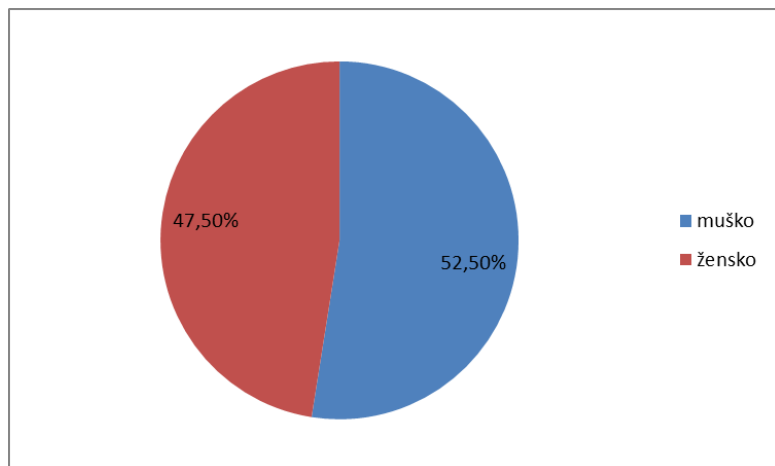
Metode istraživanja koje su se koristile u diplomskom radu su kvantitativna metoda – anketni upitnik i kvalitativna metoda - fokus grupe. Anketni upitnik sadržavao je pitanja zatvorenog tipa. Zadatak ispitanika prilikom ispunjavanja anketnog upitnika u pitanjima zatvorenog tipa je bio da zaokruže jedan od ponuđenih odgovora.“ Anketni upitnici omogućuju veći broj pitanja i ispitanika nego fokus grupe. Međutim, fokus grupe omogućuju puno dublje razumijevanje teme i pitanja nego upitnik. Primjerice, u fokus grupama moguće je analizirati i neverbalnu komunikaciju sudionika rasprave“, Skoko i Benković (2009:217).

„Metoda fokus grupe je kvalitativni oblik istraživanja koji uključuje grupnu diskusiju o nekoj zadanoj temi. Osnovni je cilj fokus grupe potaknuti dubinsku diskusiju kojom će se istražiti vrijednosti ili stavovi ispitanika prema nekom problemu ili temi, odnosno razumjeti i objasniti značenja, vjerovanja i kulturu koja utječe na osjećaje, stavove i ponašanja individua. Dok kvantitativnom metodom anketiranja velikog broja ispitanika dobivamo frekvencije ponuđenih odgovora za koje su se ispitanici opredijelili, u slučaju fokus grupa uz tu osnovnu informaciju pokušavamo razotkriti zašto ljudi imaju pozitivan ili negativan stav prema nekoj temi. Fokus grupa je metoda grupnog intervjuiranja u kojem se interakcija zbiva na razini moderatora i grupe te na razini članova grupe, a koja pomaže izvući i otkriti informacije i uvide s obzirom na pažljivo dizajnirana pitanja. Jedinstvenost je fokus grupa u sposobnosti generiranja podataka baziranih na sinergiji grupne interakcije“, Skoko i Benković (2009:217).

U ovom istraživanju provedene su dvije fokus grupe kako bi se prikupilo što više informacija, mišljenja i vjerovanja koje se dobilo poticanjem pojedinaca na razmišljanje i iskreno odgovaranje. U prvom dijelu predstaviti će se rezultati ankete, a u drugom interpretacija odgovora iz fokus grupa. Nakon toga slijedi zajednički zaključak na temelju dobivenih rezultata.

5.3. Uzorak

Graf 1: Zaokružite spol:

Za potrebe istraživanja ovog diplomskog rada odabran je uzorak od 20 učenika od prvog do osmog razreda osnovne škole. Kako bismo lakše prikazali glavnu hipotezu i pokušali je dokazati ili opovrgnuti, podijelit ćemo ispitanike na dva uzrasta. U mlađi uzrast osnovnoškolaca spadaju učenici od prvog do četvrtog razreda, a u stariji uzrast učenici od petog do osmog razreda osnovne škole. Ukupno je ispitano 84 (52,50%) učenika muškog spola i 76 (47,50%) učenica ženskog spola.

5.4. Postupak

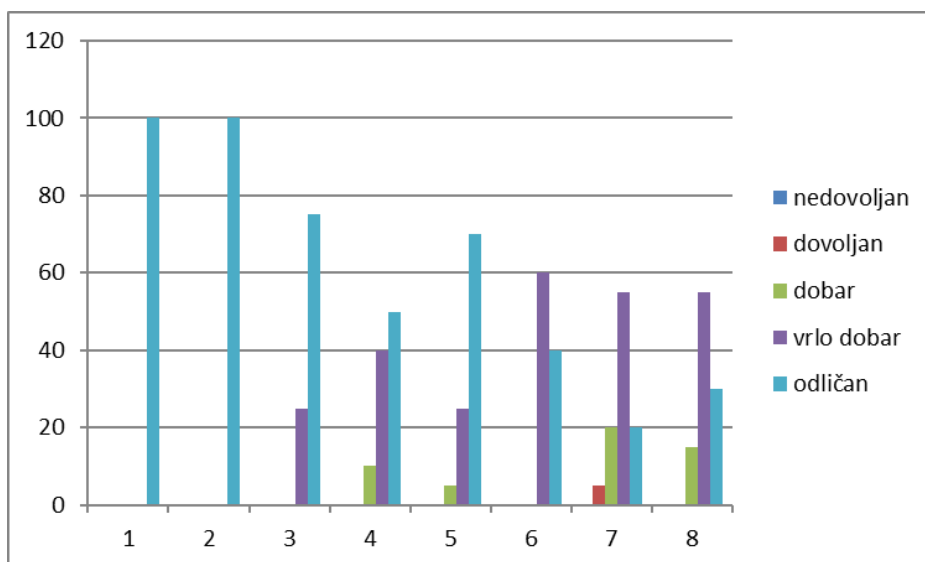
Istraživanje je provedeno u lipnju 2019. godine u Osnovnoj Školi Ivan Mažuranić u Zagrebu. Prije provedbe same ankete, ravnateljica, pedagogica i Učiteljsko vijeće odobrili su istraživanje za potrebe diplomskog rada. Roditelji učenika su obaviješteni o cijelom protokolu te su potpisali suglasnost o pristanku sudjelovanja njegove djece. Na samom početku istraživanja, učenicima je pročitana uputa koja se sastojala od obrazloženja istraživanja, obavijesti o anonimnosti i zahvale za sudjelovanje. Svakom učeniku je ostavljena mogućnost da slobodno zatraže pomoć pri pojašnjenju pitanja koja ne razumiju. Za potrebe istraživanja organizirane su i dvije fokus grupe, a u svakoj grupi je sudjelovalo 8 učenika. S obzirom na to da se istraživanje radi na uzorku učenika od prvog do osmog razreda osnovne škole, podijeljeni su u dvije grupe. Prva grupa bili su učenici od prvog do četvrtog, a druga grupa učenici od petog do osmog razreda. Ispitanici su podijeljeni na mlađe i starije uzraste. U

svakoj grupi bilo je po četiri dječaka i četiri djevojčice. Prema Etičkom kodeksu istraživanja s djecom i za fokus grupe smo dobili suglasnost od roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju. Za provedbu fokus grupe učenici su bili odsutni s nastave 30 minuta. Na samome početku učenicima je objašnjeno o kakvom se istraživanju radi i što je metoda fokus grupe kako bi dobili što jasniju sliku o samome konceptu i svrsi razgovora.

6. REZULTATI

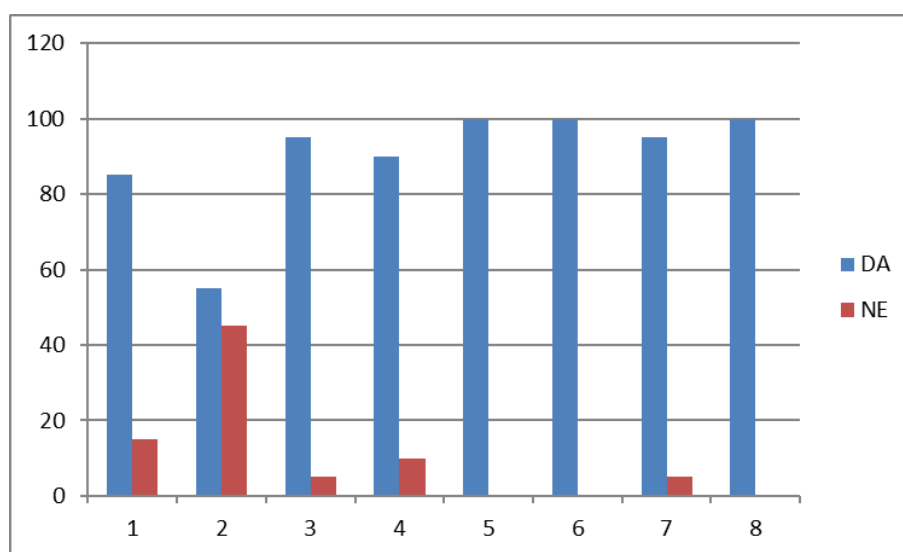
U nastavku slijedi prikaz rezultata anketnog upitnika koji su prikazani grafički.

Graf 2: Prosječni školski uspjeh?

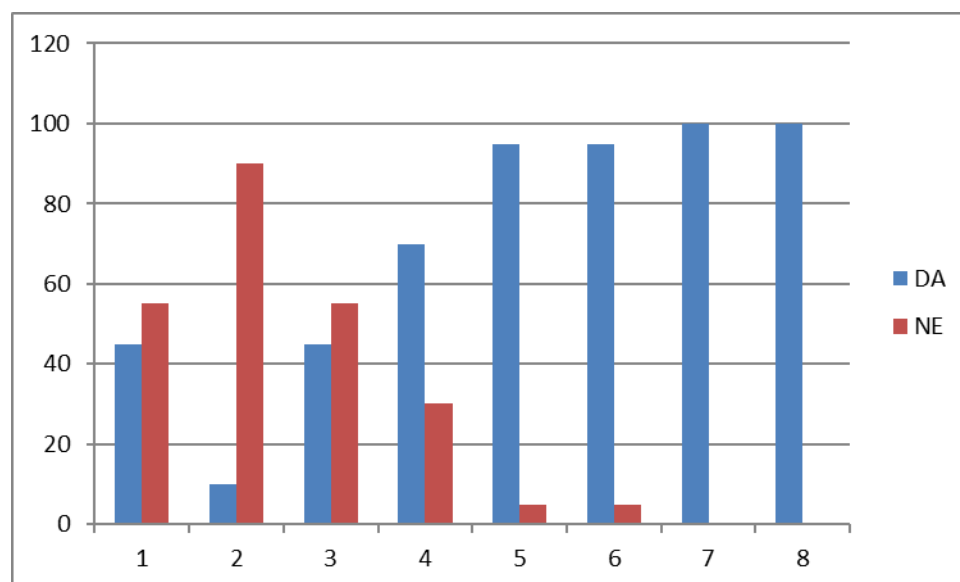
Većina ukupnih ispitanika prolazi s odličnim uspjehom, ali prema rezultatima istraživanja te na grafu broj 2 vidimo kako se taj broj smanjuje s uzrastom ispitanika. Ukupno 65 ispitanika mlađeg uzrasta prolazi s odličnim uspjehom, dok je upola manji broj starijeg uzrasta koji ima odlične ocjene.

Graf 3: Posjedujem vlastiti mobilni uređaj

Gotovo svi ispitanici posjeduju vlastiti mobilni uređaj. Među ispitanicima mlađeg uzrasta samo njih 15 od 80 učenika ne posjeduje mobilni uređaj, a među starijim uzrastom samo jedan učenik sedmog razreda ne posjeduje mobilni uređaj.

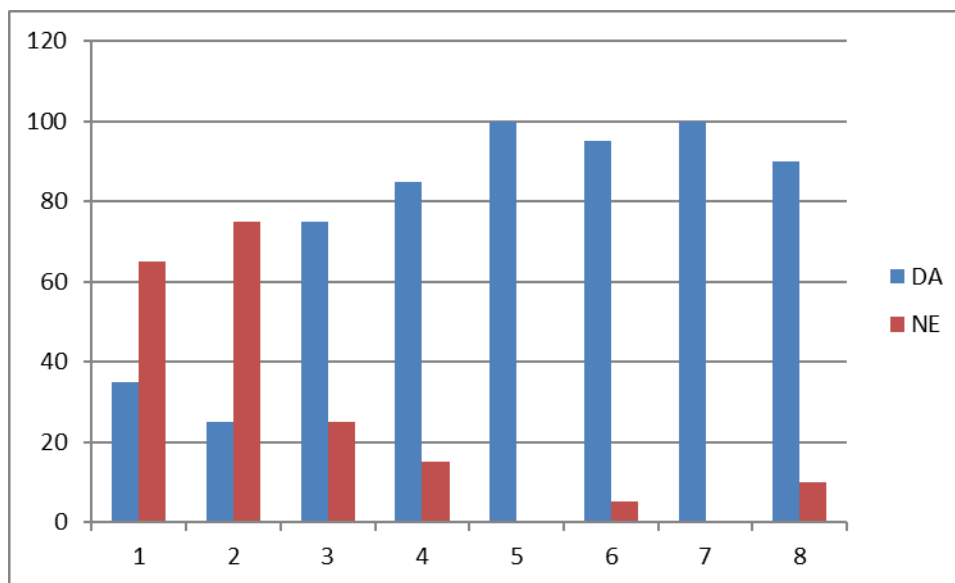
Graf 4: Kreirao sam barem jedan osobni profil na društvenim mrežama.

Prema rezultatima ankete vidimo da devet učenika (45%) prvog razreda ima otvoren profil na društvenim mrežama. U drugom razredu samo njih dvoje ima otvoren profil, dok je devet učenika trećeg razreda aktivno na društvenim mrežama. U četvrtom razredu osnovne škole 14 učenika (70%) ima kreiran profil na društvenim mrežama. Vidimo kako s uzrastom učenika

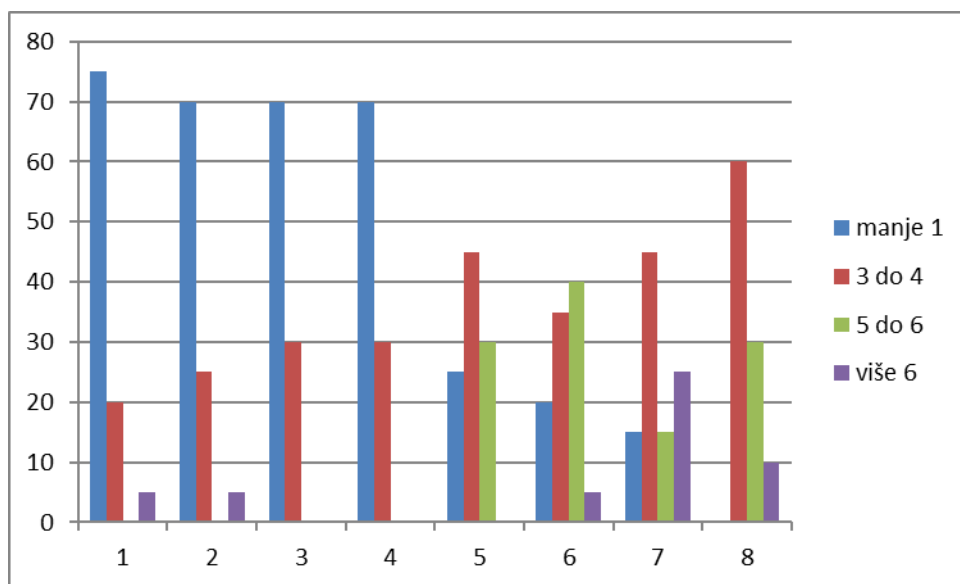
raste i broj onih koji su aktivni na mrežama. Samo dvoje (5%) učenika među starijim uzrastom nema otvoren profil na društvenim mrežama.

Graf 5: Svjestan/svjesna sam da pojedine opcije privatnosti na društvenim mrežama mogu sam/sama kontrolirati.

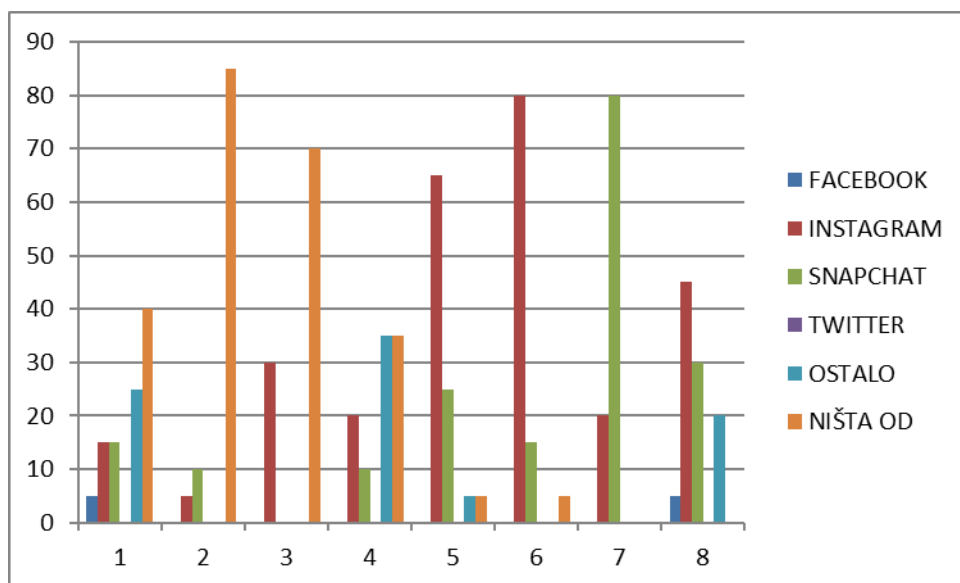

Gotovo svi ispitanici starijeg uzrasta su svjesni da pojedine opcije privatnosti na društvenim mrežama mogu sami kontrolirati. Zabrinjavajući je rezultat ankete među ispitanicima mlađeg osnovnoškolskog uzrasta. Čak 65% učenika prvog razreda i 75% učenika drugog razreda osnovne škole nije svjesno da privatnost na društvenim mrežama mogu sami kontrolirati. Već u trećem razredu osnovne škole djeca svjesnije koriste društvene mreže, jer prema rezultatima ankete 15 (75%) učenika je svjesno da mogu sami kontrolirati privatnost na mrežama. Samo troje ispitanika četvrtog razreda osnovne škole nije svjesno da mogu sami kontrolirati privatnost.

Graf 6: Koliko sati dnevno provodiš na internetu?

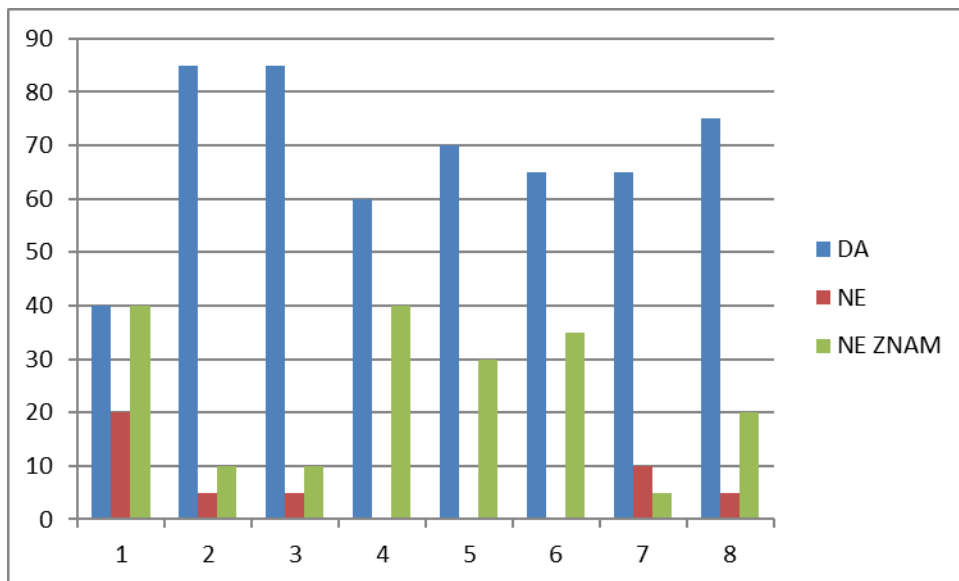
Graf 7: Na kojoj od navedenih društvenih mreža najviše provodiš vremena?

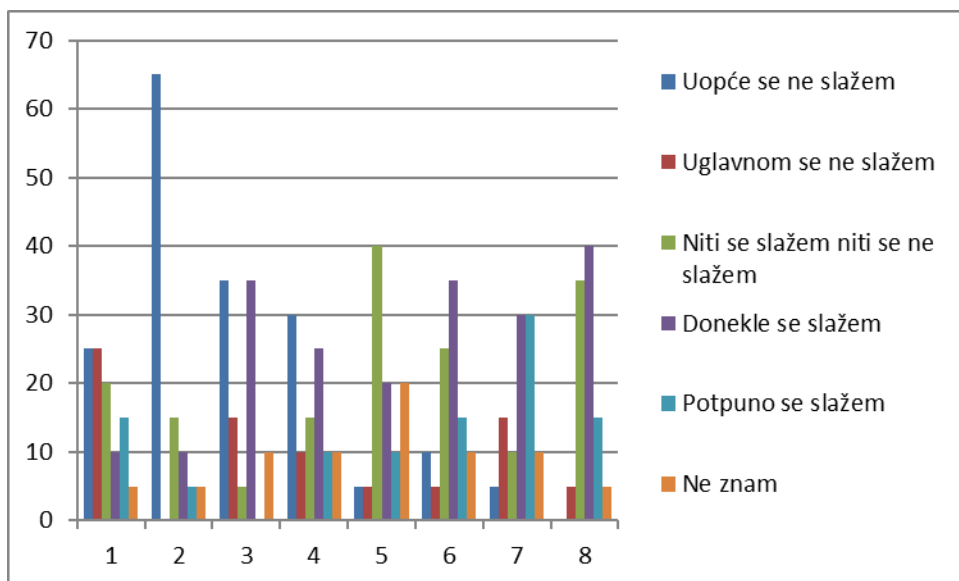
Na grafu broj 6 vidimo kako ispitanici mlađeg uzrasta uglavnom provode manje od sat vremena na društvenim mrežama i to na *Instagramu*. Ispitanici starijeg uzrasta većinom provode od tri do četiri sata na društvenim mrežama, također na *Instagramu*. Među ovim rezultatima se izdvajaju učenici sedmog razreda, koji većinu vremena provode na *Snapchatu*, čak njih 16 (80%). Zanimljivo je kako nitko od ispitanika nema otvoren profil na *Twitteru*, jednoj od najpopularnijih društvenih mreža u svijetu kao što vidimo na grafu broj 7.

Slažete li se s tvrdnjom:

Graf 8: Nasilje na internetu je opasno za život pojedinca.

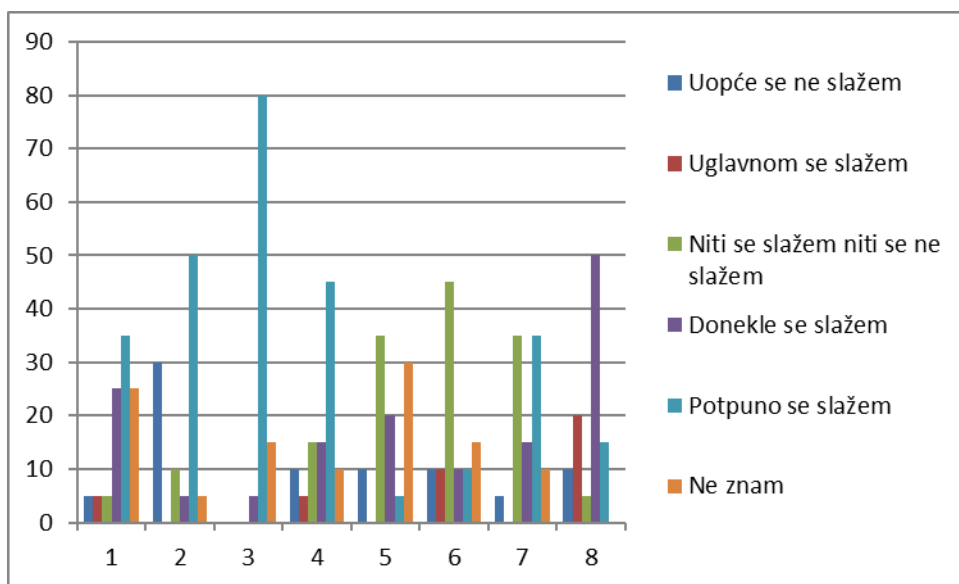

Graf 9: Osjećam se sigurno provodeći vrijeme na Internetu

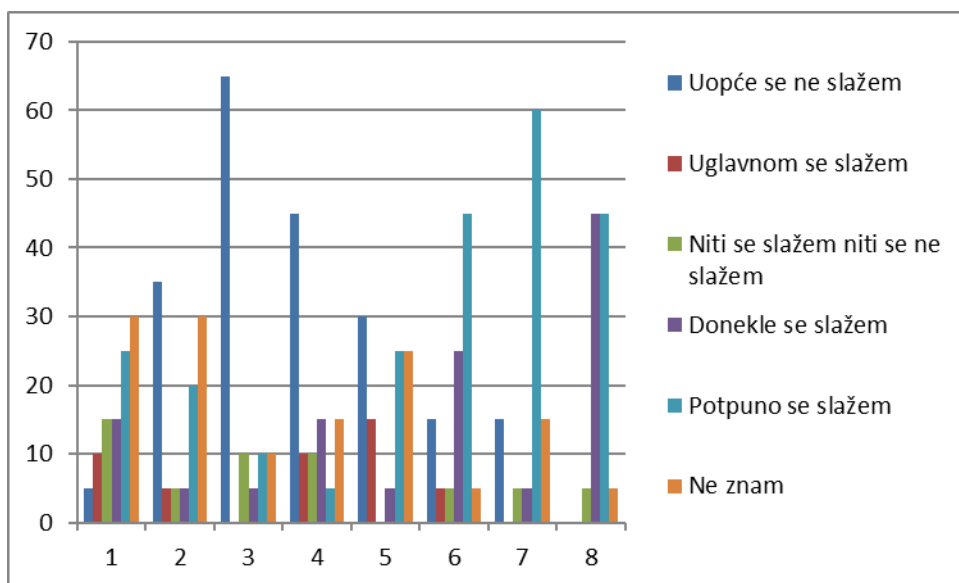

Na grafu broj 8, na tvrdnju „Nasilje na internetu je opasno za život pojedinca“, ispitanici prvog razreda osnovne škole su u jednakom broju odgovorili da se slažu s tvrdnjom, ali isto tako jednak broj ne zna je li nasilje na internetu opasno (40%). Svi ostali ispitanici ostalih razreda su u većini odgovorili da se slažu da je nasilje na internetu opasno. Prema rezultatima ankete, najveći broj ispitanika mlađeg uzrasta se ne osjeća sigurno provodeći vrijeme na Internetu. Iako je bilo za očekivati da će stariji uzrast ispitanika biti svjesniji opasnosti na Internetu, rezultati ne govore tako. Ispitanici starijeg uzrasta se uglavnom slažu s tvrdnjom da se osjećaju sigurno provodeći vrijeme na Internetu.

Graf 10: Nasilje na Internetu je opasno isto kao i nasilje na cesti

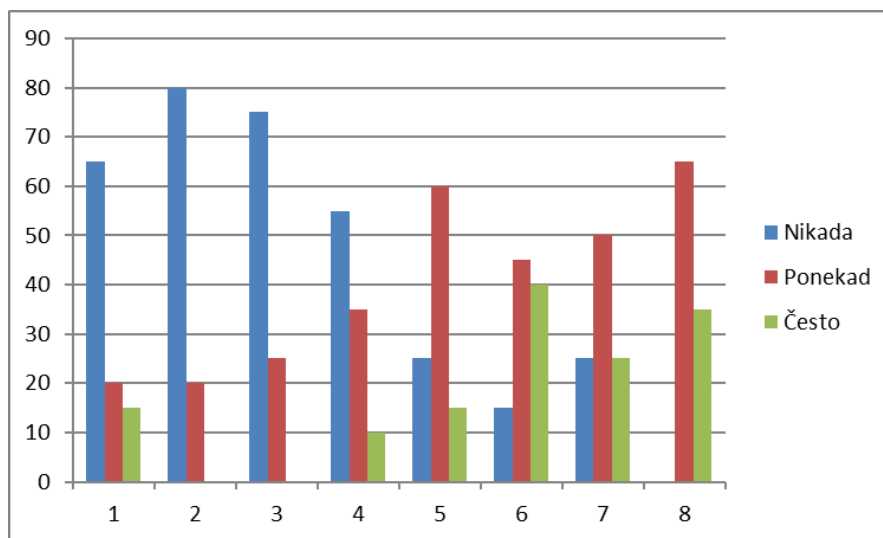
Graf 11: Radije ću se posvađati s nekim putem Interneta, nego uživo - licem u lice

Graf broj 10 nam još jednom prikazuje rezultate gdje mlađi uzrast ispitanika smatra Internet opasnim. Sedmero (35%) učenika prvog razreda osnovne škole smatra da je nasilje na Internetu jednako opasno kao i nasilje na cesti, dok se njih pet (25%) donekle slažu s tom tvrdnjom. Deset (50%) učenika drugog razreda smatra nasilje jednako opasnim, kao i 16 (80%) učenika trećeg i devet (45%) učenika četvrtog razreda. Sedmero (35%) učenika petog razreda se niti slaže niti ne slaže s tom tvrdnjom, isto kao i devetero (45%) učenika šestog i

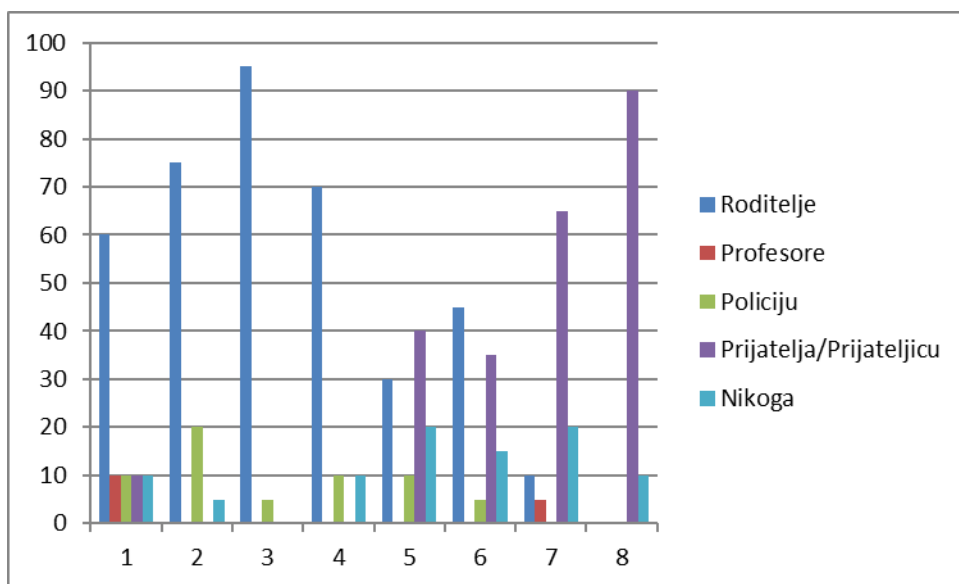
sedmero (35%) učenika sedmog razreda. Ipak, 10 (50%) učenika osmog razreda se donekle slažu da je nasilje na Internetu jednako opasno kao i nasilje na cesti. Na grafu broj 11 vidimo kako ispitanici mlađeg uzrasta se ipak ne slažu s tim da se radije posvađaju s nekim putem Interneta. Stariji uzrast je u većini odgovorio kako se u potpunosti slažu s tim da im se lakše posvađati s nekim putem Interneta nego uživo.

Graf 12: Koristim psovke na društvenim mrežama.

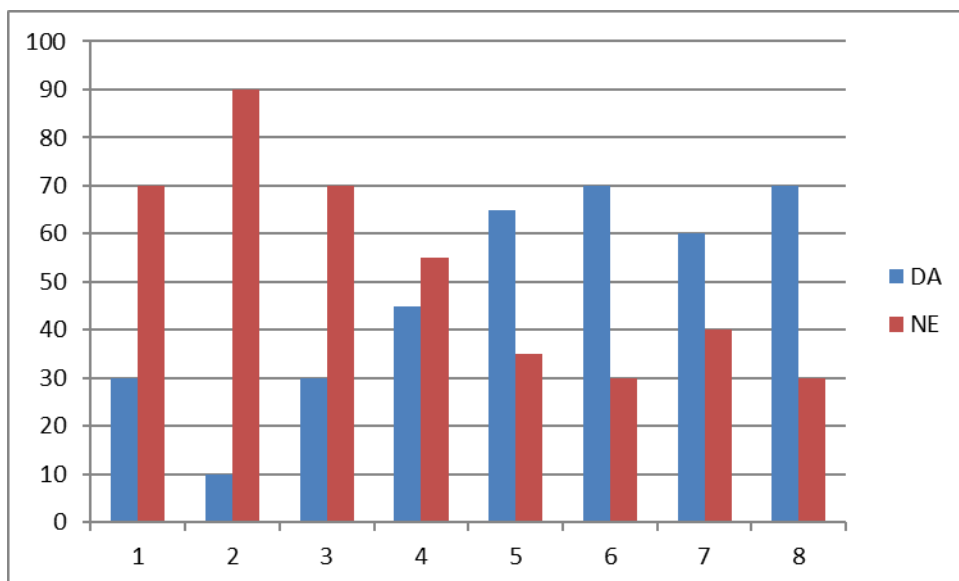
Na grafu broj 12 vidimo veliku razliku između odgovora mlađeg i starijeg uzrasta. Više od 50% ispitanika mlađeg uzrasta od prvog do četvrtog razreda nikad ne koristi psovke na društvenim mrežama. Čak 12 (60%) ispitanika petog razreda ponekad koristi psovke na društvenim mrežama. Vrlo je mala razlika u broju između učenika šestog razreda koji ponekad koriste psovke (45%) od onih koji često koriste psovke (40%). Polovica (50%) ispitanika sedmog razreda i 13 (65%) ispitanika osmog razreda ponekad koriste psovke.

Graf 13: Ako nađem na nasilje na Internetu o tome ću prvo obavijestiti:

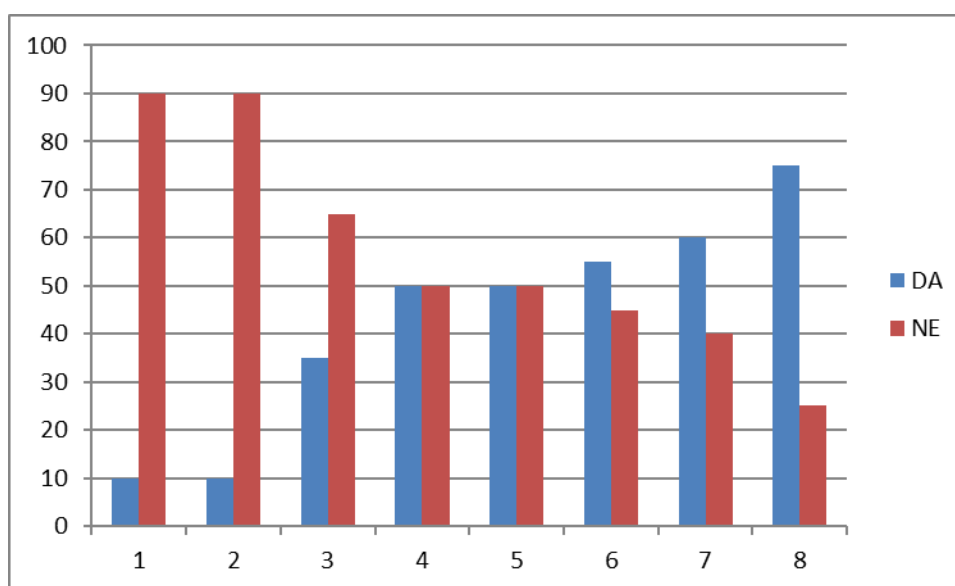
Zanimljive su razlike u odgovorima koga će ispitanici obavijestiti ako naiđu na nasilje na Internetu. Mlađi uzrast, njih 60 (80%) će se odlučiti obavijestiti roditelje. Stariji uzrast ispitanika će se ipak povjeriti prijatelju ili prijateljici (45%).

Graf 14: Osoba koju poznajem je objavila neprimjeren sadržaj o drugima.

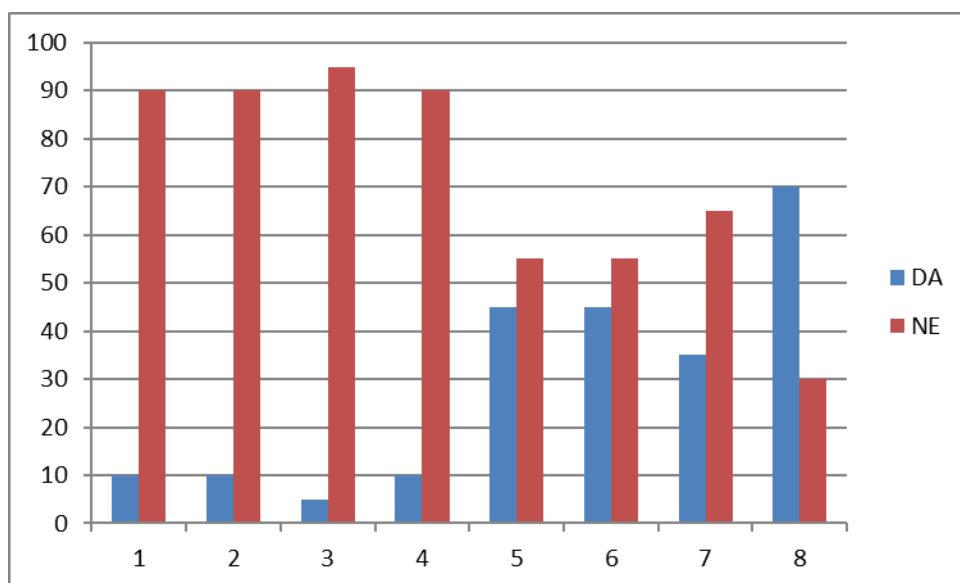
Zabrinjavajuća činjenica je ta što je barem jedan ispitanik u svakom razredu zna osobu koja je objavila neprimjeren sadržaj o drugima. 23 (28,5%) ispitanika mlađeg uzrasta i 53 (66,25%) ispitanika starijeg uzrasta je odgovorilo da je osoba koju poznaju objavila neprimjeren sadržaj.

Graf 15: Javio mi se netko s lažnog profila s lošom namjerom.

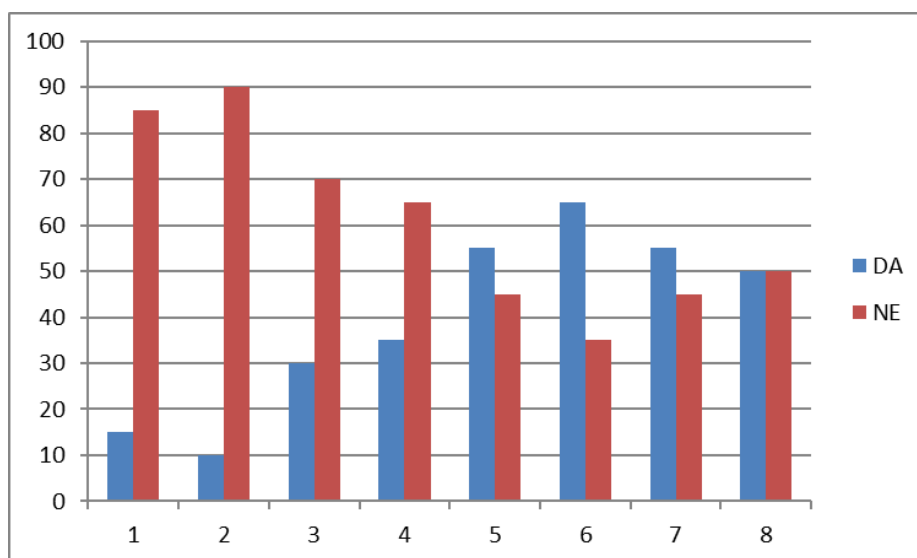

Na tvrdnju “Javio mi se netko s lažnog profila s lošom namjerom“ 26,25% ispitanika mlađeg osnovnoškolskog uzrasta je odgovorilo potvrdno, a istu tvrdnju je potvrdilo čak 60% starijeg uzrasta. Na grafu vidimo kako učenici od četvrtog razreda pa na dalje se sve više susreću s lažnim profilima.

Graf 16: Netko je prosljedio moje fotografije drugim osobama s lošom namjerom.

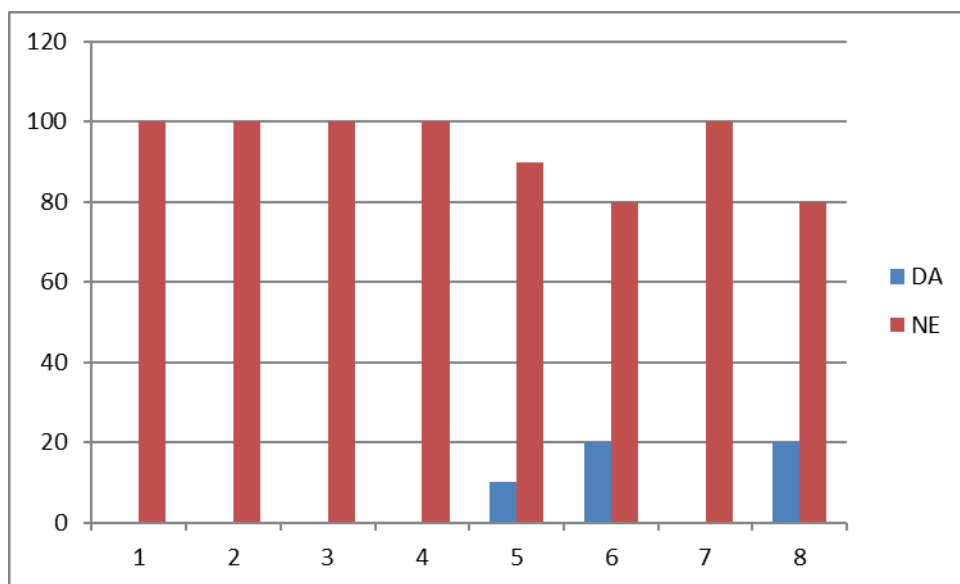
Graf 17: Netko je ismijavao moje objavljene sadržaje.

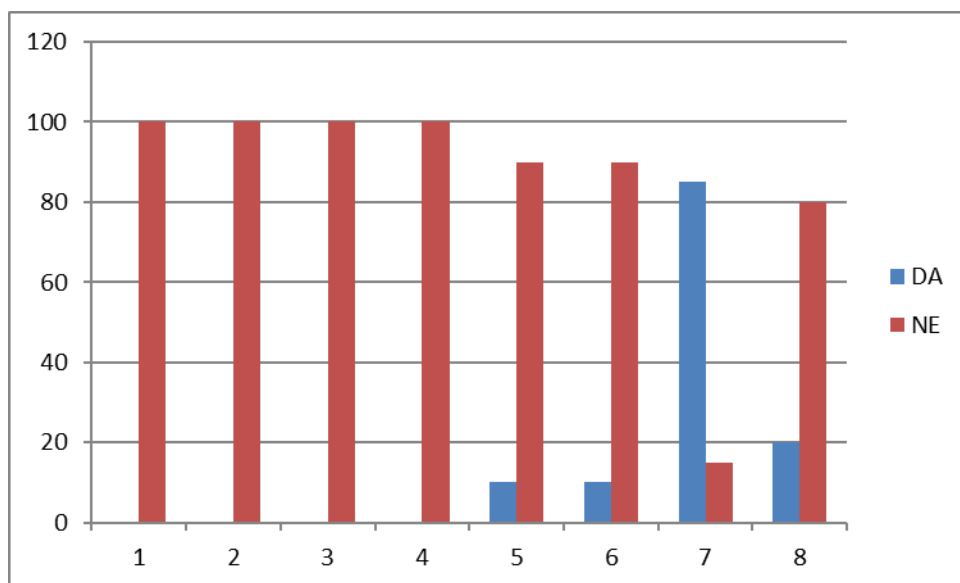
Na grafu 16 vidimo da je samo sedam ispitanika mlađeg uzrasta bilo u situaciji da je netko prosljedio njihovu fotografiju drugim osobama s lošom namjerom. Među starijim uzrastom ta je situacija mnogo učestalija. Čak 14 (70%) učenika osmog razreda je potvrdno odgovorilo da su bili u takvoj situaciji. Graf 17 nam pokazuje da su u svim razredima osnovne škole pojedinci bili ismijavani radi objavljenih sadržaja. Među mlađim uzrastom ispitanika ipak

prevladavaju oni koji nisu bili ismijavani, dok je većina (56,25%) starijeg uzrasta bila ismijavana radi objavljenog sadržaja kao što vidimo na grafu broj 17.

Graf 18: Netko je kreirao grupu na društvenoj mreži i mene spominjao u njoj s lošom namjerom

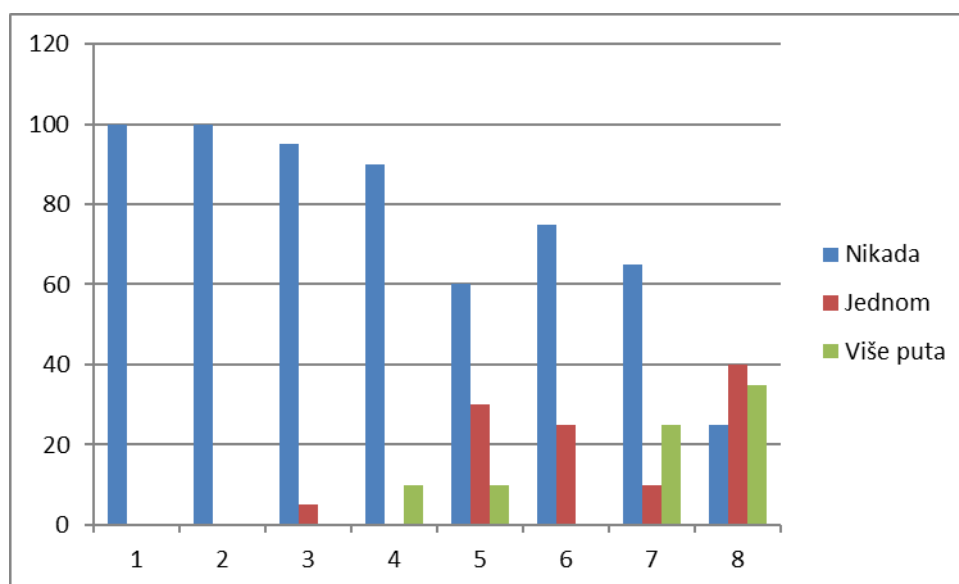

Graf 19: Netko me je napastovao putem web kamere, raznih chatova, YouTube komentara...

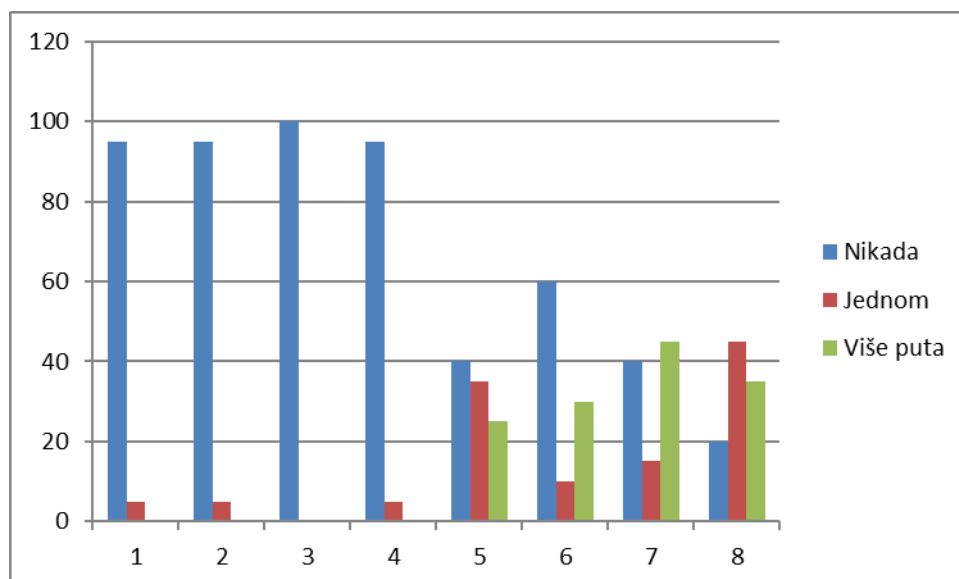
Na grafu 18 vidimo kako nitko od ispitanika mlađeg uzrasta nije bio u situaciji da je netko kreirao grupu na društvenoj mreži i bio spominjan s lošom namjerom. Među starijim uzrastom prevladavaju oni koji nisu bili u takvoj situaciji, ali je ipak 10 (12,5%) ispitanika od petog do osmog razreda potvrdno odgovorilo na tu tvrdnju. Zanimljive rezultate možemo vidjeti na grafu 19. Nitko od mlađeg uzrasta osnovnoškolaca nije bio napastovan putem web kamere, *chatova*, komentara i slično. Među stariji uzrastom prevladavaju oni koji nisu bili u takvoj situaciji (68,75%), ali je čak 85% učenika sedmog razreda odgovorilo da su bili napastovani od strane drugih.

Graf 20: Ismijavao/la sam tuđe objavljene sadržaje/fotografije

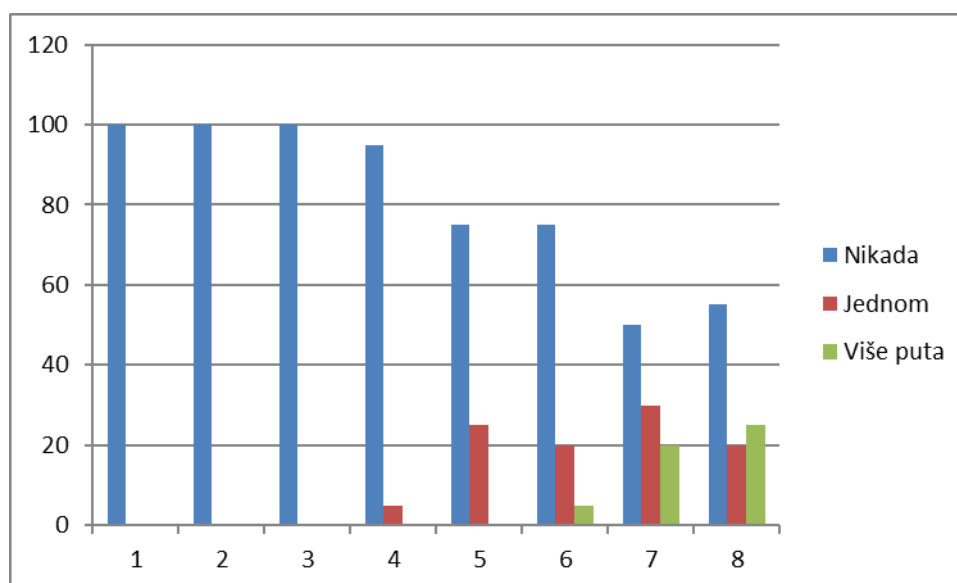
Treći dio pitanja u anketi se odnosi na osobne postupke ispitanika putem društvenih mreža kada je pitanje elektroničko nasilje. Nitko od ispitanika prvog i drugog razreda osnovne škole nije ismijavao tuđe objavljene sadržaje ili fotografije. Samo je jedan (5%) ispitanik trećeg razreda odgovorio da je jednom ismijavao tuđi sadržaj. Dvoje (10%) ispitanika četvrtog razreda je odgovorilo da je više puta ismijavalo tuđi sadržaj. Na grafu 20 vidimo da su odgovori raznovrsniji među ispitanicima starijeg uzrasta. Veći dio ispitanika petog, šestog i sedmog razreda nije nikada ismijavalo tuđi sadržaj, ali je ipak veći broj onih koji su barem jednom to napravili od ispitanika mlađeg uzrasta. Osam (40%) učenika osmog razreda su barem jednom ismijavali tuđi sadržaj, dok je njih sedmero (35%) više puta to učinilo.

Graf 21: Spremio/la sam tuđe fotografije i slao/la prijateljima u privatne poruke kako bismo ih zajedno komentirali

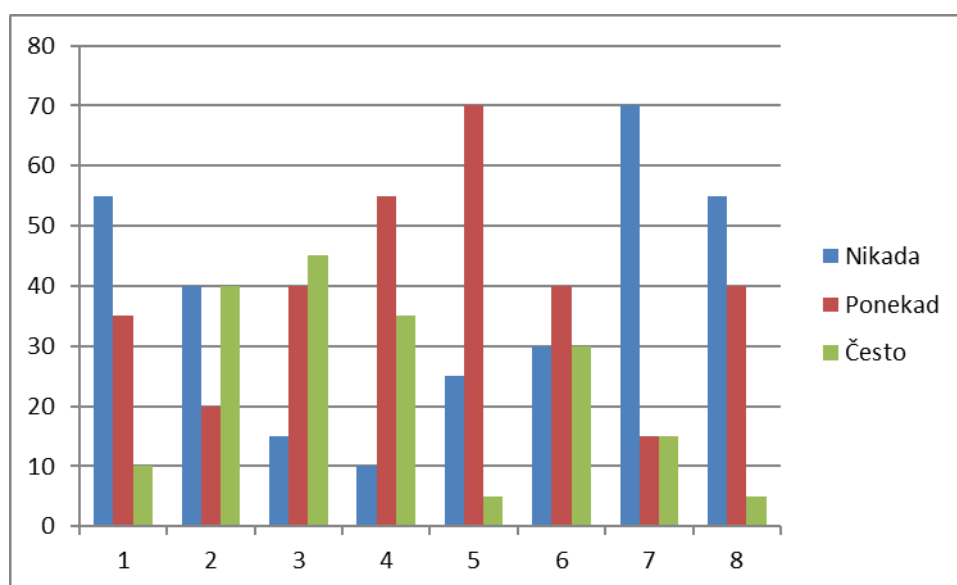
Mnogo su raznovrsniji odgovori između mlađeg i starijeg uzrasta osnovnoškolaca na pitanje jesu li ikad spremili tuđe fotografije i slali u privatne poruke kako bi ih komentirali, što vidimo na grafu 21. Od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, samo je njih troje (3,75%) od ukupnog broja učenika to jednom učinilo. Sedam (35%) učenika petog razreda je to barem jednom učinilo, a njih pet (25%) više puta. Ispitanici šestog razreda ipak u većini (60%) to nikad nije napravilo. Ispitanici sedmog razreda su ipak u većini (45%) to više puta učinili, a devet (45%) ispitanika osmog razreda je to barem jednom učinilo i njih sedam (35%) više puta.

Graf 22: Napravio/la sam lažan profil na nekoj od društvenih mreža

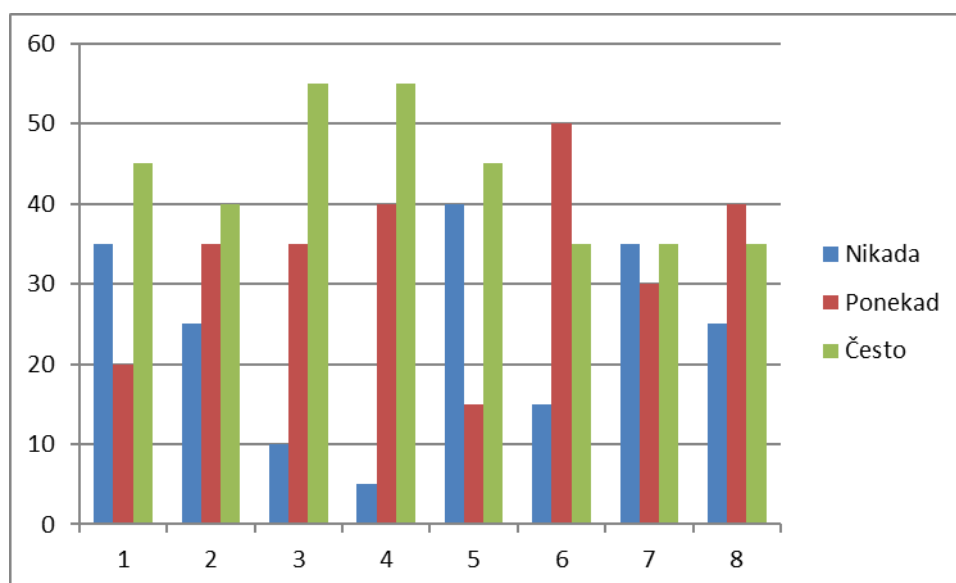

Na grafu 22 vidimo kako je među mlađim uzrastom samo jedan ispitanik četvrtog razreda odgovorio da je jednom napravio lažan profil na nekoj od društvenih mreža. Pet (25%) ispitanika petog razreda je barem jednom napravilo lažan profil, dok je to jednom učinilo četvero (20%) ispitanika šestog razreda i jedan (5%) ispitanik više puta. Među ispitanicima sedmog i osmog razreda povećava se broj onih koji su to barem jednom napravili, a čak njih devetero je to učinilo više puta.

Graf 23: Provjeravaju li Vaši roditelji što točno radite na Internetu te koje društvene mreže koristite

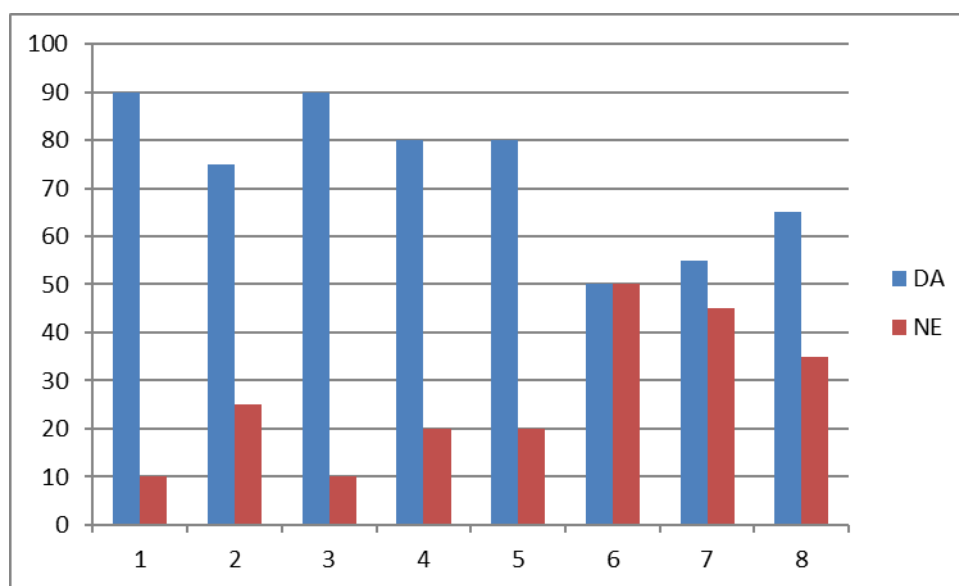

Graf 24: Savjetuju li Vas roditelji o tome kako se treba ponašati na Internetu

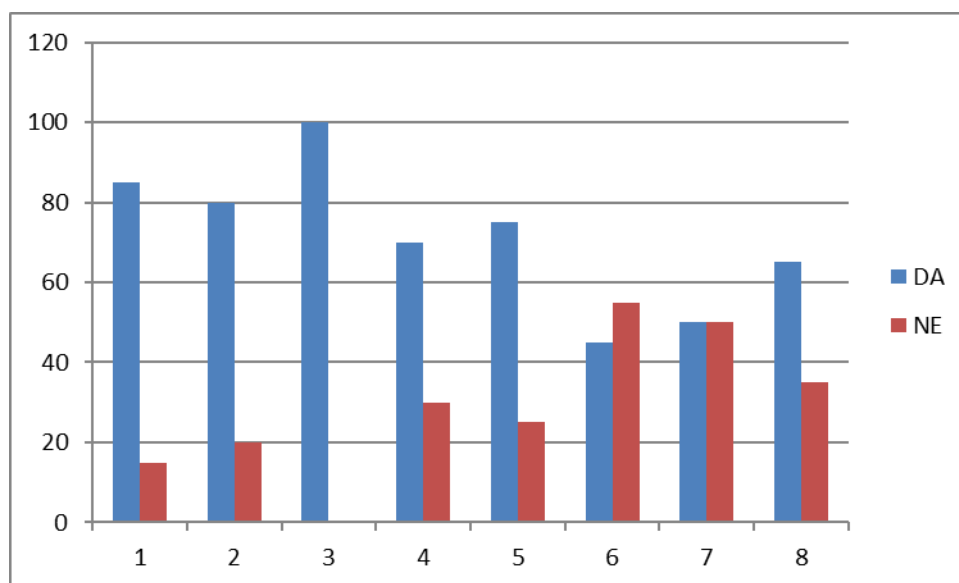
Posljednji dio pitanja u anketi se odnosi na postupke roditelja osnovnoškolaca kada je u pitanje korištenje Interneta. Zabrinjavajući su odgovori ispitanika prvog razreda osnovne škole, gdje je čak 11 (55%) ispitanika odgovorilo da njihovi roditelji nikad ne provjeravaju što rade na Internetu i koje društvene mreže koriste. Na grafu 23 je vidljivo da roditelji ispitanika drugog, trećeg i četvrtog razreda su ipak svjesniji opasnosti te većina njih često provjerava aktivnost ispitanika na Internetu. Također, veliki broj (70%) roditelja ispitanika petog razreda ponekad provjerava njihove aktivnosti na Internetu. Odgovori ispitanika šestog razreda su podjednaki, dok ponovno većina roditelja sedmog (70%) i osmog (55%) nikada ne provjeravaju njihove aktivnosti. Zadovoljavajući su rezultati među mlađim uzrastom ispitanika, jer najveći broj (48,75%) njihovih roditelja od ukupnog broja, često ih savjetuje o tome kako se treba ponašati na Internetu. Rezultati starijeg uzrasta se ne razlikuju mnogo od mlađeg uzrasta. Većina je odgovorila da ih njihovi roditelji ponekad ili često savjetuje o tome.

Graf 25: Smatraš li da roditelji trebaju s tobom razgovarati o nasilju putem Interneta

Na grafu 25 je vidljivo da čak 67 (85,75%) ispitanika mlađeg uzrasta smatra da roditelji trebaju razgovarati s njima o nasilju putem Interneta. Među ispitanicima starijeg uzrasta također su većini (62,5%) oni koji isto tako smatraju da bi roditelji trebali razgovarati s njima.

Graf 26: Jesi li spreman/a pokazati roditeljima što sve radiš na Internetu/ koje sadržaje koristiš

Na grafu 26 vidimo kako je najveći broj ispitanika mlađeg uzrasta spremno pokazati roditeljima što sve rade na Internetu, odnosno koje sadržaje koriste. Zanimljivo je da su svi (100%) ispitanici trećeg razreda spremni pokazati svoju aktivnost na Internetu roditeljima. Među ispitanicima starijeg uzrasta odgovori su raznovrsniji, ali ipak su u većini (58,75%) oni koji su spremni pokazati koje sve sadržaje koriste. Iznimka su ispitanici šestog razreda, gdje je devet (45%) učenika spremno pokazati roditeljima svoju aktivnost na Internetu, dok njih 11 (55%) ipak nije spremno.

U nastavku slijedi prikaz rezultata dobivenih nakon obavljenih fokus grupa.

Ova fokus grupa provedena je tako da su ispitanicima pročitani tematski naslovi te se razgovaralo o svakom naslovu posebno. Razgovor o svakom dijelu posebno sadržavao je dodatna pitanja koja su nastajala tijekom konverzacije. Stoga, glavne teme koje su bile provedene u fokus grupi su:

1. Korištenje i važnost interneta, elektroničko nasilje te iskustva učenika
2. Medijska pismenost, zrelost i savjeti
3. Razgovor s roditeljima

1. Korištenje i važnost interneta, elektroničko nasilje te iskustva učenika

1. GRUPA → Mlađi uzrasti (8 učenika od 1.do.4.razreda)

Svih 8 učenika odgovorilo je da posjeduju mobilne uređaje te da na njemu provode najviše sat vremena. Jedan učenik je rekao da smije koristiti mobilni uređaj samo vikendom. Isto tako, korisnici su raznih društvenih mreža. Djevojčice više koriste *Snapchat* jer vole razne filtere za slikanje, a dječaci vole provoditi vrijeme na *YouTube-u* i gledati "*YouTubere*" kako igraju igrice. Svi učenici postavljaju vlastite fotografije na društvene mreže.

Učenica 1 – „postavljam fotografije na Instagram zato što i moji prijatelji postavljaju“

Učenik 2 – „napravio sam Instagram, ali ga ne znam koristiti“

- Na pitanje "Koliko je za vas važan internet?", učenici odgovaraju da im je internet važan jer je zabavan. Na njemu mogu gledati crtiće i pričati s prijateljima.

- Na pitanje "Što vam prvo padne na pamet kada čujete elektroničko nasilje"

Učenica 1 – "nešto ružno"

Učenica 2 – "grozno"

Učenica 3 – "kada se netko tuče"

Učenica 4 – "opasno"

Učenik 1 – "to je kada netko nekoga napadne"

Učenik 2 – "zločesti ljudi"

Učenik 3 – "to je kada se svađaju na kompjuteru"

Učenik 4 – "loše"

- Nitko od učenika nikada nije opsovao na društvenim mrežama

- Na pitanje "Je li netko ikada dobio ružne komentare na društvenim mrežama?" učenici suglasno odgovaraju da jesu.

Učenica 1 "meni je jednom jedan dečko napisao da sam glupa u glavu i ja sam mu odgovorila - također i blokirala sam ga"

Učenik 1 "na moju sliku netko je napisao da izgledam kao peder i ja sam samo obrisao komentar"

- Na pitanje "Je li vam se itko javio s lažnog profila?" dvoje učenika odgovara da su im se jednom javili s lažnog profila i da nisu znali tko je.

- Na pitanje "Je li netko sudjelovao u nekoj vrsti nasilja putem interneta, jesu li se nekome smijali ili tuđe slike pokazivali drugima u lošoj namjeri?" Učenici odgovaraju da nisu imali iskustva s time, ali je samo jedna djevojčica rekla da je uredila sliku od svoje prijateljice na smiješan način i poslala samo njoj da se smiju.

- Na pitanje boje li se kada im se netko nepoznat javi i kada im ružno komentiraju slike učenici odgovaraju "malo" i "ponekad".

2.GRUPA → Stariji uzrasti (8 učenika od 5.do.8.razreda)

Svih 8 učenika odgovorilo je da posjeduju mobilne uređaje te da na njemu provode više od 3 sata dnevno. Jedna učenica je rekla da na mobitelu ima vremensko ograničenje koje su joj postavili roditelji i redovno joj kontroliraju vrijeme koje provodi na mobilnom uređaju. Isto tako, svi su korisnici raznih društvenih mreža. Djevojčice i dječaci provode vrijeme na *Instagramu*, *YouTube-u* i *Snapchat-u*. Djevojčice vole gledati razne make-up videe na *YouTube-u*.

Svi učenici postavljaju vlastite fotografije na društvene mreže.

Učenica 1 – „postavljam fotografije na Instagram zato što svi stavljaju“

Učenik 1 – „kada ne bih stavio nikakvu sliku, svi bi mislili da mi je profil lažan“

- Na pitanje “Koliko je za vas važan internet?”, učenici odgovaraju da im je internet vrlo bitan zato što se putem njega čuju sa svojim prijateljima. Isto tako, važan im je zbog gledanja filmova i igranja igrice. Da ga nema, bilo bi im dosadno.

- Na pitanje “Što vam prvo padne na pamet kada čujete elektroničko nasilje“

Učenica 1 – “suicid“

Učenica 2 – “krvavi napadi na videima“

Učenica 3 – “napasnici putem interneta“

Učenica 4 – “vrijeđanje na internetu“

Učenik 1 – “osuđivanje na temelju izgleda“

Učenik 2 – “cyberbullying“

Učenik 3 – “samoubojstvo djece zbog učestalog „hejta“

Učenik 4 – “napadi s lažnih profila“

- Svih 8 učenika je reklo da znaju pisati psovke na društvenim mrežama, ali više u razgovoru sa svojim prijateljima. Ponekad se znaju i razljutiti pa u svađi na društvenoj mreži koriste i psovke jer su se naživcirali.

- Na pitanje “Je li netko ikada dobio ružne komentare na društvenim mrežama?” učenici suglasno odgovaraju da jesu i to više puta, no oni to nastoje ignorirati.

Učenik 1 “Jednom me je prijatelj iz razreda napao u komentarima ispod moje slike da sam ja kopirao njegovu pozu za slikanje i onda smo se javno posvađali i vrijeđali.”

- Na pitanje “Je li vam se itko javio s lažnog profila?” Svi su barem jednom zaprimili čudne poruke s lažnih profila.

- Na pitanje “Je li netko sudjelovao u nekoj vrsti nasilja putem interneta (jesu li se nekome smijali ili tuđe slike pokazivali drugima u lošoj namjeri)?” učenici odgovaraju da su znali prosljeđivati tuđe fotografije svojim prijateljima te se zajedno smijati.

Učenica 1- “Na Instagramu je bila stranica koja se zvala – Tračara.Zagreb – gdje admini stranice anonimno objavljuju informacije koje dobe od drugih ljudi te javno sramote neke osobe iz svih škola grada Zagreba”.

- Na pitanje “Bojite li se kada vam se netko nepoznat javi?”, učenici odgovaraju da se ne boje i da se osjećaju sigurno jer su u svojoj kući s roditeljima koji ih paze.

2. Medijska pismenost, zrelost i savjeti

1.GRUPA → Mlađi uzrasti (8 učenika od 1.do.4.razreda)

Koga treba prihvatiti za prijatelja, a koga odbiti? Učenici većinom odgovaraju da prihvatiti treba samo one koje poznaju, prijatelje, obitelji i susjede.

Učenica 1 - “odbiti trebamo sve koje ne poznajemo i gdje nema slike”

Učenik 1 – “meni je tata rekao da prihvatim samo one koje on dozvoli”

- Kakve sadržaje možeš ili trebaš dijeliti na društvenim mrežama? Učenici odgovaraju da ne bi trebali objavljivati svoje fotografije.

Učenik 1 – “Ja prije nego što objavim video na TikTok-u, moram dati mami na pregled“

Učenica 1 – “Moja mama mora provjeriti što objavljujem zato što brine za mene“

- Kakve sadržaje ne treba dijeliti? Kakve sadržaje je zabranjeno dijeliti? Učenici odgovaraju da je zabranjeno dijeliti proste sadržaje. Jedni od najčešćih odgovora su nasilni i krvavi sadržaji.

Učenik 1 – “ ne smije se slikati golo tijelo“.

- Osjećate li se sigurno na internetu? Svi učenici odgovaraju potvrdno.

- U potpunosti se osjećate sigurno? Učenici su skeptični i sliježu ramenima.

Učenica 1- “Nasilje sam samo vidjela na internetu, ja to samo gledam i to se mene ne tiče“.

- Može li nasilje na internetu dovesti čovjeka do samoubojstva? Svi se učenici slažu da može.

Učenica 1- “ja sam vidjela video na TikToku gdje je jedna cura rekla da će se objesiti i to je učinila“.

-Učenik 1 i Učenik 2 prepričavaju da su vidjeli na vijestima kako se jedna djevojčica ubila u Instagram live-u te kako su njezini followeri to gledali.

Učenici također dolaze do teme o internet igri “Plavi kit“ koja ima 50 razina i rezultira samoubojstvom.

“Plavi kit dolazi iz Rusije te je, navodno, povezan sa smrću 130 tinejdžera. Riječ je o online igri koja se igra putem društvenih mreža, a u kojoj tinejdžer mora izvršavati svakodnevne zadatke. Njih ima pedeset, s time da je svaki bizarniji i morbidniji od prethodnog. Prvi su relativno bezopasni, poput crtanja plavog kita na ruci, dok kasniji uključuju gledanje bizarnih ili horor filmova, izbjegavanje prijatelja ili roditelja i samoranjavanje, a pedeseti zadatak uvijek je samoubojstvo.“ (Tportal.hr 08.05.2017.)

-Što biste vi učinili da smanjite nasilje na internetu? Učenici bi ukinuli nasilne igrice i igrice poput plavog kita. Učenici bi htjeli da internet automatski briše ružne i negativne komentare te riječi u igricama ili na društvenim platformama.

- Zna li neke udruge kojima se djeca mogu obratiti za pomoć? Učenici odgovaraju da znaju za plavi i hrabri telefon.

2.GRUPA → Stariji uzrasti (8 učenika od 5.do.8.razreda)

- Koga treba prihvatiti za prijatelja, a koga odbiti? Učenici većinom odgovaraju da prihvatiti treba samo one koje poznaju, ali su se odmah počeli smješkat i te su nakon toga pojedinci komentirali da znaju nekada prihvatiti i one koje ne poznaju, a čine im se bezopasne.

Učenica 1 - "ja sam prihvatila neke učenike iz druge škole iako ih ne poznajem".

- Kakve sadržaje možeš ili trebaš dijeliti na društvenim mrežama? Učenici odgovaraju da trebaju objavljivati primjerene i pristojne sadržaje.

Učenik 1- "ma ja objavljujem razne sadržaje i nikoga ne pitam za dozvolu, ali nisu gole fotografije".

Učenica 1 – "ja imam account na Instagramu gdje objavljujem smiješne fotografije s kojima se svi mogu poistovjetiti".

- Kakve sadržaje ne treba dijeliti? Kakve sadržaje je zabranjeno dijeliti? Učenici odgovaraju da je zabranjeno dijeliti nasilne ili proste sadržaje.

Učenik 1 – "ja mislim da ne bi trebali dijeliti ništa prosto jer se to ne radi".

Učenica 1 – "ima jedna osoba koja je snimala kako tuče psiće i to je objavila na Instagram i ja mislim da je to jako ružno i zabranjeno. Takva osoba treba u zatvor!".

- Osjećate li se sigurno na internetu? Učenici se ne osjećaju u potpunosti sigurno.

Učenica 1- "ja smatram da je tehnologija toliko napredovala da danas nitko na internetu nije siguran jer svi mogu nadgledati što mi radimo".

Učenik 1 – "ja sam istraživao o slojevima interneta i shvatio da ima toliko opasnih stranica na kojima možemo čak doći do oružja, ljudskih organa i live prijenosa ubojstava".

- Može li nasilje na internetu dovesti čovjeka do samoubojstva? Svi se učenici slažu da može.

Učenica 1 – “pa ja mislim da može zato što – ako osoba dobije previše ružnih komentara, postane nesretna i dobije želju za suicidom”

Učenik 1 – “ja mislim da je to od osobe do osobe jer ako je osoba mentalno jača to je ne bi trebalo toliko dotaknuti, no, u današnje vrijeme svi su tinejdžeri osjećajni i bore se s depresijom i anksioznošću”.

Učenica 2 – “ja sam naišla na dosta takvih slučajeva tako da se u potpunosti slažem”.

Učenik 2 – “može ako je čovjek nestabilna osoba”.

Učenik 3 – “mislim da može zbog toga što je nasilje danas toliko učestalo da čovjek nekada više ne zna pronaći drugi izlaz”.

-Što biste vi učinili da smanjite nasilje na internetu?

Učenica 1 – “rekla bih svim roditeljima da pregledavaju mobitele njihove djece”.

Učenica 2 – “važno je da ako se netko nađe u nekoj nevolji odmah potraži pomoć”.

Učenik 1 – “trebali bi znati naučiti prihvatiti kritike i tuđa mišljenja kako ne bi došlo do svađa”.

Učenica 3 – “ja se također slažem, trebali bi se suzdržati i znati kada stati”.

Učenik 2 – “trebalo bi se zabraniti prikazivanje nasilnih sadržaja kako ljudi ne bi dobivali nove ideje za nasiljem”.

-Znate li neke udruge kojima se djeca mogu obratiti za pomoć?

Učenik 1 – “na postu na Instagramu sam vidjela broj na koji možemo poslati poruku ako smo depresivni i u vrlo kratkom vremenu javit će nam se osoba i dat će nam savjet”.

Učenica 1 – “ima jedna stranica na Instagramu gdje anonimno pošaljemo svoju priču ili problem i onda taj account to postavlja anonimno, a ostali ljudi diljem svijeta u komentarima od posta mogu dati savjet”.

Učenik 2 – “da slažem se, društvena mreža nam može pomoći, a opet s druge strane nam može predstavljati problem”.

3. Razgovor s roditeljima

1.GRUPA → Mlađi uzrasti (8 učenika od 1.do.4.razreda)

- Provjeravaju li Vaši roditelji što radite na mobitelu? Učenici u većini odgovaraju potvrdno. Roditelji često paze na njihove aktivnosti, ali dvoje učenika iz grupe je odgovorilo da im roditelji skoro nikada ne pogledaju što rade.

-Jeste li spremni pokazati roditeljima sve što radite na internetu? Učenici odgovaraju da sve što rade na internetu i pokažu roditeljima te da nemaju što sakriti.

-Savjetuju li vas roditelji o tome kako se trebate ponašati na internetu? Svi učenici odgovaraju potvrdno. Jedan učenik četvrtog razreda posjeduje vlastiti *YouTube* kanal i na njemu snima kako igra igrice.

Učenik – “meni moji roditelji svaki put pregledaju ono što želim objaviti na YouTube”

-Mislite li da bi vaši roditelji trebali više razgovarati s vama o nasilju putem interneta? Učenici su svi rekli da ne trebaju te da roditelji paze što rade njihova djeca.

2.GRUPA → Stariji uzrasti (8 učenika od 5.do.8.razreda)

- Provjeravaju li Vaši roditelji što radite na mobitelu? Svi učenici odgovaraju da im roditelji ne provjeravaju mobitele.

Učenica 1 – “ne, meni moji roditelji vjeruju kao i ja njima”

Učenik 1 – “ja mislim da nema potrebe za pregledavanjem jer ne radim ništa loše”

-Jeste li spremni pokazati roditeljima sve što radite na internetu? Učenici odgovaraju da su spremni pokazati, ali sa smiješkom. Njihove gestikulacije lica su pokazale da nisu baš 100% iskreni. Učenica koja je u prvom dijelu razgovora rekla da joj roditelji kontroliraju vrijeme koje provodi na internetu putem pametnog telefona, izjavila je da joj ujedno i odmah pogledaju što sve radi na internetu i s kime razgovara.

-Savjetuju li vas roditelji o tome kako se trebate ponašati na internetu? Svi učenici su rekli da im roditelji ne govore nikakve savjete u vezi interneta ili ponašanja na društvenim mrežama.

7. RASPRAVA

Provedeno je istraživanje putem anketnog upitnika o nasilju na internetu iz perspektive učenika od 1.do 8. razreda osnovne škole na uzorku od 160 učenika. U želji da se informacije dobivene putem ankete prošire, obavljene su dvije fokus grupe uz pomoću kojih je ovo istraživanje dobilo svoju čar.

Istraživanjem je ustanovljeno da učenici mlađeg uzrasta koriste internet manje (otprilike 1 sat dnevno), a stariji uzrasti i više od 4 sata. Mlađi uzrasti koriste manje internet zbog povećane kontrole roditelja, a stariji uzrasti lagano podliježu ovisnosti o internetu. Isto tako, stariji uzrasti se više vole posvađati putem interneta, nego uživo te koriste u većini psovke na društvenim mrežama u odnosu na mlađe uzraste. 8 učenika (10%) osmog razreda su barem jednom ismijavali tuđi objavljeni sadržaj, dok je njih sedmero (35%) više puta to učinilo. Nitko od ispitanika prvog i drugog razreda nije ismijavao tuđe sadržaje, dok je u trećem razredu samo jedan učenik. Među mlađim uzrastom samo je jedan ispitanik četvrtog razreda odgovorio da je jednom napravio lažan profil na nekoj od društvenih mreža, a pet ispitanika (25%) petog razreda je barem jednom to učinilo, dok se među ispitanicima sedmog i osmog razreda povećava broj onih koji su to barem jednom napravili isto, a čak desetero je učinilo više puta. Od prvog do četvrtog razreda osnovne škole samo je njih troje od ukupnog broja učenika spremilo tuđu fotografiju i slalo drugim prijateljima u privatnim porukama i zajedno komentiralo. Među starijim uzrastima su takvi slučajevi bili učestaliji te su tako učenici sedmog i osmog razreda to uradili i više puta. Iz tih podataka možemo zaključiti kako su stariji uzrasti više podložni biti počiniteljima internetskog nasilja, a mlađi uzrasti često zbog svog neiskustva i neznanja bivaju žrtve. Upravo zbog toga možemo potvrditi prvu hipotezu: „Vršnjačko nasilje putem interneta je prisutnije kod starijih uzrasta osnovnoškolaca“.

Prema rezultatima ankete, mlađi uzrasti se ne osjećaju sigurno kada provode vrijeme na internetu te iako je bilo za očekivati da će stariji uzrast ispitanika biti svjesniji opasnosti na internetu, rezultati govore da se i oni osjećaju sigurno. 65% učenika prvog i 75% drugog razreda nije svjesno da privatnost na društvenim mrežama mogu sami kontrolirati, dok stariji uzrasti su u velikoj većini svjesni takvih mogućnosti. Za tvrdnju „Nasilje na internetu je opasno za život pojedinaca“ se većina učenika složila s time, osim nekolicine učenika prvog razreda osnovne škole koji su odgovorili da ne znaju je li opasno ili ne. Mlađim uzrastima, kada čuju „elektroničko nasilje“ prvo padaju na pamet neki ružni osjećaji i ružne slike dok su

stariji uzrasti više informiraniji te su njihovi odgovori detaljniji zbog toga što su oni medijski pismeniji. Ako naiđu na nasilje, stariji će uzrasti prvo komentirati s prijateljima nastalu situaciju, a mlađi u većini slučajeva s roditeljima. Kod tvrdnje „Nasilje na internetu je opasno isto kao i nasilje na cesti“ vidimo raznoliku podjelu učenika koji nisu složni u odgovorima te tako imamo prvi razred i 7 učenika koji su odgovorili da je nasilje na internetu opasno kao i nasilje na cesti i 10 učenika osmog razreda koji se donekle slažu da je nasilje opasno. Učenici mlađih uzrasta odgovaraju da prihvatiti na društvenim mrežama treba samo one koje poznaju, dok stariji uzrasti kažu isto, ali se dogodi da ponekad prihvate i nekoga koga ne poznaju. Upravo zbog toga se može zaključiti da ni učenici od petog do osmog razreda osnovne škole nisu pretjerano medijski pismeni i da slabo kritički razmišljaju o opasnostima. Vidljiva je mala razlika, ali da se u istraživanje uključio i uzorak učenika srednjih škola, razlika bi bila znatno veća u odnosu na trenutno dobivene podatke. Na temelju dobivenih podataka možemo potvrditi drugu hipotezu: „Medijska pismenost osnovnoškolaca utječe na razumijevanje problema nasilja i djelovanje u sprječavanju istih“.

Uspoređujući rezultate ankete i razgovore putem metode fokus grupe, ustanovljeno je da roditelji čak i u prvom razredu osnovne škole – njima 11 od 20 učenika ne provjeravaju što rade na internetu, dok većina roditelja u sedmom i osmom razredu vrlo rijetko rade provjere. Isto tako u fokus grupama, učenici starijeg uzrasta su izjavili da roditelji vjeruju njima i oni roditeljima pa stoga i ne provjeravaju što rade na internetu. Zadovoljavajući su rezultati iz ankete među mlađim uzrastom ispitanika, jer najveći broj 48,75% njihovih roditelja od ukupnog broja, često ih savjetuje o tome kako se treba ponašati na internetu. Rezultati starijeg uzrasta se ne razlikuju mnogo od mlađeg uzrasta. Na temelju toga možemo zaključiti da roditelji svakako znaju savjetovati svoju djecu o tome kako se treba ponašati na internetu, ali istodobno slabo provjeravaju što njihova djeca točno rade na društvenim mrežama i općenito internetu. Upitno je isto tako, koliko roditelji duboko ulaze u tematiku problema nasilja putem interneta sa svojom djecom ili samo usputno prokomentiraju djeci da se moraju paziti. Stoga i zadnju hipotezu: „Roditeljski odgoj nije dovoljno usmjeren na problematiku nasilja putem interneta“, potvrđujem.

8. Zaključak

Zbog velikog tehnološkog napretka ljudi su postali robovi interneta i digitalnih medija. Iako pruža mnogo pozitivnih mogućnosti, internet svakako unazađuje ljude. Kada nam je potrebna neka informacija više ne koristimo sjećanje i ne razvijamo samostalno naš mozak, nego odmah potražimo na internetu sve ono što nas zanima. U takvim situacijama čovjek sam dokazuje koliko „pada“ nad digitalnom tehnologijom te koliko nema samokontrolu i postaje ovisan o istome. Internetska ovisnost je zahvatila ljude širom svijeta pa tako i one najmlađe koji vrijeme radije provode u virtualnom svijetu nego na ulici. Pojava nasilja na internetu je sve učestalija tema i veliki problem za djecu i mlade te u skladu s time objašnjeni su neki od najvećih problema s kojima se mladi mogu susresti u virtualnom svijetu. U ovom diplomskom radu, riječ je o zaista zanimljivoj temi za istraživanje jer su mladi najpodložniji elektroničkom nasilju.

Današnje mlade generacije su ovisne o internetu jer su rođene u doba modernih tehnologija i one ne znaju za život bez interneta. Isto tako internet je prepun raznim zanimljivim sadržajima koji mame djecu i mlade. S pojavom velike ovisnosti o internetu djeca nailaze na negativne sadržaje i ulaze na mnoge načine u virtualno nasilje. Ovaj problem koji je prepoznat diljem svijeta treba rješavati postepeno na način da se roditelji aktivnije uključe i educiraju o raznim opasnostima kako bi mogli svoju djecu što bolje usmjeriti na pravi put. Mnogi roditelji ne koriste internet i društvene mreže i nisu svjesni s čime se njihova djeca mogu susresti svakodnevno. Roditelji u većini slučajeva griješe kada kažu da oni vjeruju svojoj djeci zbog toga što je potrebna veća kontrola i provjeravanje svega onoga što njihova djeca rade kako bi oni shvatili ozbiljnost ovog problema. Isto tako, u školama bi se trebao uvesti rad s učenicima na tu temu kroz razne edukacije i radionice te bi se svakako i roditelji trebali uključiti u isto. Značajni problem u svijetu je nasilje putem interneta i smatram da će toga uvijek biti zbog toga što uvijek ima onih negativaca koji svoje vrijeme na internetu koriste na pogrešan način. Isto tako, uključenost u elektroničko nasilje ovisi od osobe do osobe pa je stoga potrebno i dobro razmotriti kojim je učenicima više potrebna pomoć i koji učenici su podložniji takvoj vrsti nasilja.

9. Literatura

1. Miliša, Z., Zloković, J. (2008) *Odgoj i manipulacija djecom u obitelji i medijima*, Zadar-Rijeka: MarkoM usluge d.o.o.
2. Aftab, P. (2003) *Kako prepoznati opasnosti interneta, vodič za škole i roditelje*, Zagreb: Neretva.
3. Miliša, Z., Tolić, M., i Vertovšek, N. (2010) *Mladi – odgoj za medije, priručnik za stjecanje medijskih kompetencija*, Zagreb: M.E.P.
4. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012) *Nasilje nad djecom i među djecom*, Zagreb: Naklada SLAP.
5. Sanderson, C. (2004./2005.) *Zavođenje djeteta*, prev. Mihaljević, A., Zagreb: Biblioteka MI.
6. Dragičević, D. (2004) *Kompjutorski kriminalitet i informacijski sustavi*, Zagreb.
7. Strabić, N. i Tokić Milaković, A. (2016) *Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. Kriminologija i socijalna integracija*, 2:166-171
8. Nikčević-Milković, A. (2016) *Učestalost i oblici elektroničkog zlostavljanja učenika viših razreda osnovnoškolske dobi u tri različite školske sredine*
9. Ružić, N., *Nasilne scene na internetu*, 103-114.
10. Erjavec, K., i Zgrabljic Rotar, N. (2000) *Odgoj za medije u školama u svijetu Hrvatski model medijskog odgoja*, 89-107.
11. Ružić, N., (2011) *Zaštita djece na Internetu*, 1: 155-170.
12. Labaš, D. i Marinčić, P. (2016) *Mediji kao sredstvo zabave u očima djece*, 6-7.
13. Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2014) *Media Education from the Perspective of Parents of Preschool Children: Challenges and Trends in Free Time Media Use*, 2:53-67
14. Družeta, E., i Zgrabljic Rotar, N. (2017) *Uloga Facebooka u sentimentalnim odnosima*, 79.
15. Vejmeka, L., Brkić, G., i Radat, K. (2016) *Dječja pornografija na internetu – obilježja osuđenih političara*, 80.
16. Šincek, D., Duvnjak, I. i Milić, M. (2017) *Psychological outcomes of cyber-violence on victims, perpetrators and perpetrators/victims*, 98-105.
17. Ciboci, L., Kanižaj, I., i Labaš. (2018) *Nastavni materijali za osnovne škole za učenike od 5. do 8. razreda, sigurnost djece na internetu i u elektroničkom nasilju*, 4.

18. Skoko, B. i Benković, V. (2009) *Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene*, 217-236.
19. <https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2018/04/elektronicko-nasilje.pdf> 28.06.2019.
20. <https://udruga.hrabritelefon.hr/novosti/hrabri-telefon-i-poliklinika-za-zastitu-djece-grada-zagreba-objavili-rezultate-istrazivanja-o-iskustvima-i-ponasanju-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook/> 28.06.2019.
21. <http://zenskasoba.hr/docs/Brošura%20REAGIRAJ.pdf> 20.06.2019.
22. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/ubila-se-zbog-nasilja-preko-interneta-samoubojstvo-15-godisnje-djevojke-sokiralo-zagorje/1149239/> 25.06.2019.
23. <https://www.tportal.hr/tehnolo/clanak/plavi-kit-koliko-je-opasna-igra-o-kojoj-svi-pricaju-20170508> 29.06.2019.

10. Prilozi

Popis grafova:

Graf 1: Zaokružite spol

Graf 2: Prosječni školski uspjeh?

Graf 3: Posjedujem vlastiti mobilni uređaj

Graf 4: Kreirao sam barem jedan osobni profil na društvenim mrežama

Graf 5: Svjestan/svjesna sam da pojedine opcije privatnosti na društvenim mrežama mogu sam/sama kontrolirati.

Graf 6: Koliko sati dnevno provodiš na internetu?

Graf 7: Na kojoj od navedenih društvenih mreža najviše provodiš vremena?

Graf 8: Nasilje na internetu je opasno za život pojedinca.

Graf 9: Osjećam se sigurno provodeći vrijeme na Internetu

Graf 10: Nasilje na Internetu je opasno isto kao i nasilje na cesti

Graf 11: Radije ću se posvađati s nekim putem Interneta, nego uživo - licem u lice

Graf 12: Koristim psovke na društvenim mrežama.

Graf 13: Ako naiđem na nasilje na Internetu o tome ću prvo obavijestiti

Graf 14: Osoba koju poznajem je objavila neprimjeren sadržaj o drugima

Graf 15: Javio mi se netko s lažnog profila s lošom namjerom

Graf 16: Netko je prosljedio moje fotografije drugim osobama s lošom namjerom

Graf 17: Netko je ismijavao moje objavljene sadržaje

Graf 18: Netko je kreirao grupu na društvenoj mreži i mene spominjao u njoj s lošom namjerom

Graf 19: Netko me je napastovao putem web kamere, raznih *chatova*, *YouTube* komentara...

Graf 20: Ismijavao/la sam tuđe objavljene sadržaje/fotografije

Graf 21: Spremio/la sam tuđe fotografije i slao/la prijateljima u privatne poruke kako bismo ih zajedno komentirali

Graf 22: Napravio/la sam lažan profil na nekoj od društvenih mreža

Graf 23: Provjeravaju li Vaši roditelji što točno radite na Internetu te koje društvene mreže koristite

Graf 24: Savjetuju li Vas roditelji o tome kako se treba ponašati na Internetu

Graf 25: Smatraš li da roditelji trebaju s tobom razgovarati o nasilju putem Interneta

Graf 26: Jesi li spreman/a pokazati roditeljima što sve radiš na Internetu/ koje sadržaje koristiš

Anketa:

Zaokružite točan odgovor:

1. Spol:

Muško	Žensko
-------	--------

2. Prosječni školski uspjeh:

Nedovoljan (1)	Dovoljan (2)	Dobar (3)	Vrlo dobar (4)	odličan (5) Odličan
-------------------	-----------------	--------------	-------------------	------------------------

4. Posjedujem

vlastiti mobilni uređaj

Da	Ne
----	----

**5. Kreirao sam barem 1 vlastiti profil
na društvenim mrežama**

Da	Ne
----	----

**6. Svjestan/svjesna sam da pojedine opcije privatnosti na društvenim
mrežama mogu sam kontrolirati.**

Da	Ne
----	----

6. Koliko sati dnevno provodiš na Internetu?

Manje od 1 sat	3 do 4 sata	5 do 6 sati	Više od 6 sati
----------------	-------------	-------------	----------------

7. Na kojoj od navedenih društvenih mreža najviše provodiš vremena?

Facebook	Instagram	Snapchat	Snapchat Twitter	Ostalo	Ništa od navedenog
----------	-----------	----------	---------------------	--------	--------------------

**9. Nasilje na Internetu je
opasno
za život pojedinca**

Da	Ne	Ne znam znam
----	----	-----------------

Molimo Vas da procijenite u kojoj se mjeri slažete sa svom tvrdnjom.	1 Uopće se ne slažem	2 Uglavnom Ne slažem	3 Niti se slažem niti se ne slažem	4 Donekle Se slažem	5 Potpuno se slažem	6 Ne znam
<u>Zaokružite jedan odgovor.</u>						
9. Kada naiđem na nasilje na internetu odmah se sa znatiželjom informiram o nastaloj situaciji	1	2	3	4	5	6
10. Kada naiđem na nasilje putem Interneta odmah pošaljem svom prijatelju/prijateljici da pogleda što se dogodilo	1	2	3	4	5	6
11. Osjećam se sigurno provodeći vrijeme na Internetu	1	2	3	4	5	6
12. Nasilje na Internetu je opasno isto kao i nasilje na cesti	1	2	3	4	5	6
13. Radije ću se posvađati s nekim putem Interneta, nego uživo - licem u lice	1	2	3	4	5	6

14. Koristim psovke na društvenim mrežama
3.) Često

1.) Nikada 2.)Ponekada

15. Ako naiđem na nasilje na Internetu o tome ću prvo obavijestiti?

1.) Roditelje 2.) Profesore 3.)Policiju 4.)Prijatelja/prijateljicu 5.) Nikoga

Zaokružite točan odgovor:

16. Osoba koju poznajem je objavila neprimjeren sadržaj o drugima	DA	NE
17. Javio mi se netko s lažnog profila s lošom namjerom	DA	NE
18. Netko je proslijedio moje fotografije drugim osobama s lošom namjerom	DA	NE
19. Netko je ismijavao moje objavljene sadržaje	DA	NE
20. Netko je kreirao grupu na društvenoj mreži i mene spominjao u njoj s lošom namjerom	DA	NE

21. Netko me je napastovao putem web kamere, raznih chatova, Youtube komentara...	DA	NE
22. Gledanje nasilnih sadržaja me plaši	DA	NE

Zaokružite točan odgovor:

23. Ismijavao/la sam tuđe objavljene sadržaje/fotografije	Nikada	Jednom	Više puta
24. Spremio/la sam tuđe fotografije i slao/la prijateljima u privatne poruke kako bismo ih z komentirali.	Nikada	Jednom	Više puta
25. Napravio sam lažan profil na nekoj od društvenih mreža	Nikada	Jednom	Više puta
26. Kreirao sam grupu na društvenim mrežama s ciljem provociranja/ismijavanja	Nikada	Jednom	Više puta
27. Uredio/la sam tuđu fotografiju na ružan način	Nikada	Jednom	Više puta

28. Provjeravaju li Vaši roditelji što točno radite na Internetu te koje društvene mreže koristite?

1.) Nikada 2.) Ponekada 3.) Često

29. Savjetuju li Vas roditelji o tome kako se treba ponašati na Internetu? 1.) Nikada

2.) Ponekada 3.) Često

30. Smatraš li da roditelji trebaju s tobom razgovarati o nasilju putem Interneta? 1.) Da

2.) Ne

31. Jesi li spreman/a pokazati roditeljima što sve radiš na Internetu/ koje sadržaje koristiš? 1.) Da

2.) Ne